

KUSTBON

NR 3
SEPTEMBER
1994
ÅRGÅNG
51

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Minnesåret

"Den 22 september 1944 anlände "Triina" till Stockholm samtidigt som sovjettrupperna erövrade Reval. I den mycket överlastade båten – åtskilliga hade med pistolhot förhindrats komma ombord i Revals hamn – klassificerades vid ankomsten till Stockholm endast 70 som estlandssvenskar. Av dessa kom 50 från Reval, 3 Nuckö, 2 Ormsö (som hade tagits ombord på Östersjön), 1 Odensholm, 1 Hapsal och 13 från övriga Estland".

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Öppettider: måndag - torsdag 9.00-14.00 (stängt i juli)
Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1994 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 235 kr helår
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriser:

1/1-sida (170×260 mm) 1.500:-, 1/2-sida (170×128 mm) 800:-,
2 sp×128 (112×128 mm) 580:-, 1 sp×128 (54×128 mm) 350:-,
2 sp×84 (112×84 mm) 500:-, 1 sp×84 (54×84 mm) 300:-,
dödsannonser 250:-, bilaga 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Elmar Nyman*
- 3 För 50 år sedan av *Hugo Mickelin*
- 4 Estlands president stöder Estlandssvenskarna
av *Sven Salin*
Ormsödagarna 29 - 31 juli av *Monica Ahlström*
- 6 Dagbok från Ormsö av *Hans Callergård*
- 8 Odensholm av *Kristina Rosen*
- 10 Rågö av *Arnold Lindgren*,
Nargö av *Margit Rosen Norlin*
- 12 Minnesdagarna i Nuckö och Rickul
av *Tiia Derblom Andersson*
- 14 Dagboksanteckningar från Runöresan
av *Maj-Gun Öman*
- 16 Tomas Dreijer 75 år
Johan Landman 75 år
- 17 Till minnet av Miriam Danell
av *Elmar Nyman*
- 19 Svenskbysidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 21 Kallelse till familjefest på Lantis
den 3 december
- 22 Så minns jag hösten, vintern, våren 1943-44
av *Ingvald Luks*
- 24 Notiser
- 26 Ny bok om svenskbygderna.
Anmälan av *Göran Hoppe*
- 30 Familjenytt
- 31 Bemärkelsedagar

Estlandssvenskarnas egna insatser i utvandringsprocessen beaktansvärda *Elmar Nyman*

I skilda sammanhang har vi — med rätta — framhållit betydelsen av den svenska statsmaktens och svenska enskilda personers insatser i den estlandssvenska utvandrings- respektive invandringsprocessen. Statsråden Möller och Günther liksom riksantikvarie Sigurd Curman och professor Gerhard Hafström är odiskutabelt förgrundsgestalter.

Vi vet också att utan Berlin-hierarkins uttryckliga eller tysta medgivande och utan några tyska befattningshavares personliga engagemang i den estlandssvenska frågan hade facit blivit ett annat. Avdelningschefen i Ostministeriet dr Peter von Kleist, dr Ludvig Lienhard — under perioden i fråga engagerad i den tyska säkerhetstjänsten och i generalkommissariatet i Reval — och generalkommissarie Litzmann är viktiga i sammanhanget. Bland generalkommissariens många medarbetare i Reval fanns också dr Arved von Taube (från Rickul) och några andra balttyskar som sedan länge var förtrogna med estlandssvenska problem.

Men vår tacksamhet ska inte riktas enbart till rikssvenskar och tyskar. Estlandssvenskarnas egna insatser får inte förbises — de var betydelsefulla såväl vad gäller organisationen av sjuktransporterna som av ”Den stora evakueringen” sommaren 1944.

”Evakueringsadministrationen” i Estland omfattade ett nätverk av samarbetsorgan och hade sitt centrum i Reval. Det ålåg de lokala medarbetarna att sammanställa passagerarlistorna. Och många av dem som skulle evakueras behövde hjälp med att fylla i de relativt krångliga ansökningsblanketterna och få svar på för dem livsviktiga frågor om utresan och om vad som väntade i Sverige.

Det var inte alltid lätt för de små kontorens personal att avgöra vem som uppfyllde givna kriterier och kunde uppstå på ”listan”. Var den sökande i mobiliseringsbar ålder kunde han inte tas med. Tvekan kunde också uppstå om huruvida en person verkligen var estlandssvensk. De tyska myndigheterna hade visserligen genom en s.k. mantalsräkning utförd under vårvintern 1944 sökt inringa den estlandssvenska gruppen och fastställa dess köns- och ålderssammansättning. Men det fanns många som ville bli upptagna på listorna utan att finnas med i mantalslängden. Huvudkontoret i Reval kunde vissa dagar få ta emot 400-500 personer som på mycket tveklaktiga grunder åberopade svenskt påbrå. Naturligtvis kunde det under rådande omständigheter inte bli fråga om ingående genealogiska utredningar och därför var man relativt frikostig med att dela ut SOV:s medlemskort — dokumentet som skulle öppna vägen till friheten. Men ändå nödgades man avvisa ett betydande antal sökande.

Tidsödande och frustrerande var det också när mödosamt hopkomna listor i sista stund inför aviserad avresa måste göras om till följd av ändrade direktiv från myndigheterna, ingrepp av säkerhetspolisen eller av andra skäl.

DET STORA UPPBROTTET

50 ÅR I NYTT LAND

Hugo Mickelin

För 50 år sedan

Enligt följande behandlas flyktingströmmen under tredje kvartalet 1944, som under september månad sammanfaller med esternas lavinartade flykt undan den återkomna sovjetockupationen.

Juli 1944

Under denna månad hade "Juhans" transporter i Lienhards regi kommit i gång på riktigt. Man hann med fyra transporter till Stockholm.

Den 12/7, då 329 ombord vid ankomsten klassificerades som estlandssvenskar. Därav 101 från Ormsö, 68 Rickul, 57 Nuckö, 57 Reval, 15 Rågöarna, 8 Korkis, 8 Vippal, 8 Hapsal, 1 Nargö, och 6 från övriga Estland.

Den 18/7, då 277 ombord fastställdes som estlandssvenskar och av dessa kom 1 från Rickul och alla övriga från Ormsö.

Den 22/7, 296 estlandssvenskar ombord alla kom från Ormsö.

Den 29/7, 306 av de anlända noterades som estlandssvenskar och 161 kom

från Rickul, 135 Nuckö, 6 Hapsal och 4 från Reval.

Under juli månad anlände sporadiskt (delvis över Finland) 19 från Nuckö, 7 Ormsö, 7 Rickul och 4 från Reval.

Augusti 1944

Den 7/8 med "Juhan" 460 av de anlända noterades som estlandssvenskar och de var 178 från Runö, 147 Nuckö, 123 Rickul, 6 Hapsal, 1 Korkis, 1 Reval och 4 från övriga Estland.

Den 16/8 med "Juhan" 490, som noterades vara estlandssvenskar. De kom 201 från Nuckö, 157 Rickul, 98 Rågöarna, 12 Hapsal, 9 Reval, 4 Odensholm, 2 Ormsö, 1 Vippal och 6 från övriga Estland.

Den 31/8 med "Juhan", som denna gång var mycket överlastad. Av de ombordvarande klassificerades vid ankomsten 632 som estlandssvenskar. De kom 259 från Ormsö, 130 Rickul, 91 Korkis, 73 Nuckö, 64 Vippal, 6 Hapsal, 3 Reval, 2 Rågöarna och 4 från övriga Estland.

Under augusti månad anlände dessutom med flyktbåtar eller eljest 16 från Runö, 13 Rickul, 1 Neve och 1 från Korkis.

September 1944

Den 11/9 med "Juhans" sista transport 239 som estlandssvenskar varav 95 från Nuckö, 79 Reval, 14 Rickul, 10 Hapsal, 1 Korkis och 40 från övriga Estland.

Den 22/9 med estniska motorskonnaren "Triina", alltjämt i Dr/leutnant Ludwig Lienhards regi. I den mycket överlastade båten – åtskilliga hade med pistolhot förhindrats komma ombord i Revals hamn, klassificerades vid ankomsten till Stockholm endast 70 som estlandssvenskar. Av dessa kom 50 från Reval, 3 Nuckö, 2 Ormsö (som hade tagits ombord på Östersjön), 1 Odensholm, 1 Hapsal och 13 från övriga Estland.

Under september månad anlände dessutom "på annat sätt" följande antal, som upptogs i förteckningen, förd av Kommittén för estlandssvenskarna.

23 från Reval, 11 Nuckö, 8 Ormsö, 2 Rickul, 2 Hapsal, 2 Nargö och 4 från övriga Estland.

Forts s. 29

Ortskontoren hade självfallet ett intimt samarbete med de kommunala myndigheterna, som t.ex. hade att ingripa när en hemmansägare ville utvandra. Vederbörande sökande kunde införas på listan enbart om han skaffat en tillräckligt kvalificerad ersättare. Leveranserna till den tyska krigsmaskinen måste kunna fullföljas enligt normerna. Kommunalanställda hjälpte till med upprättandet av överlåtelsekontrakt och övriga formaliteter, ofta under stark tidspress – transportbåtens ankomst- och avgångstider var högst oberäknliga.

Antalet kvarvarande "skrivbordsmänniskor" var minimalt under 1943-44. Majoriteten av tjänstemän, lärare, studenter och andra för utredningsuppgifter lämpliga personer hade antingen flytt till Sverige, mobiliserats eller deporterats. Med hänsyn härtill och till krigssituationen – de ryska trupperna närmade sig med stormsteg – är den frivilliga estlandssvenska arbetsinsatsen desto mer respektgivande.

Säkert har alla inte heller klart för sig att de till Sverige flyktade kommu-

nalsekreterarna, lärarna m.fl. kategorier undan för undan kom att anlitas i den svenska mottagarorganisationen, främst i tjänst hos Kommittén för estlandssvenskarna. Våra före detta kommunalanställda representerade en kunskapsbank som omfattade hela den estlandssvenska folkgruppen. Dagligen behövdes fakta i identifieringsärenden, för remissutlåtanden, för uppgifter till det estlandssvenska kartoteket, för direkta kontakter med hjälpsökande etc. Några fick anställning som förläggningsschefer, andra anlidades som kontaktmän mellan Kommittén och estlandssvenskar ute i landet.

Estlandssvenska insatser var också oundgängliga i de specialorgan som sysslade med den långsiktiga integreringsprocessen – i kolonisationsorganet Rågöstiftelsen, i Stiftelsen Kustbohemmet (estlandssvenskarnas ålderdomshem), Riksfören. Estlandsutskott som bl.a. handlade vissa studiemedelsfrågor. Vår representation i dessa institutioner var särskilt viktig sedan Kommittén för estlandssvenskarna 1950 upphört med sin verksamhet.

Några sammanfattande ord:

Utan den estlandssvenska insatsen under sommaren 1944 hade den organiserade evakueringen med största sannolikhet inte kunnat genomföras i den utsträckning som skedde, innan Estland ånyo invaderades av Sovjet.

Den omständigheten att unga estlandssvenskar själva tog initiativet till en överflyttning genom att i småbåtar ta sig över Östersjön påskyndade paradoxalt nog den allmänna evakueringen. Mantalsräkningen visade nämligen att de kvarvarande estlandssvenskarna var "värdelösa" för den tyska krigshushållningen, de kunde alltså ges tillstånd att emigrera till Sverige.

Det råder ingen tvekan om att ett antal estlandssvenskar genom ingående kännedom om sina landsmän gav dem och de svenska invandrarmyndigheterna effektiv hjälp. Viktigt var också att estlandssvenskar gavs möjlighet att påverka utformningen av strategin för den långa integreringsprocessen i det svenska samhället.

Estlands president stöder Estlandssvenskarna

Sven Salin

Under Ormsö-dagarna i juli kom Estlands president, Lennart Meri, oväntat på besök till Ormsö. Endast med en timmes varsel meddelades att presidenten var på väg. Han stod redan vid färjan. Det gällde alltså snabbt att uppåda en mottagningskommitté. Det blev två företrädare för Ormsö kommun, Ants Rajandu och Ene Sarapuu, ordförande i Ormsö hembygdsförening, Lars Lindström och jag, som ordförande i SOV och dessutom Olle Lindström, som representerar både hembygdsföreningen och SOV. Vi tog emot presidenten på Sviby brygga.

Det var ett privat besök. Presidenten kom med sin fru och dotter och endast ett par säkerhetsvakter. Besöket väckte emellertid mycket stor uppståndelse. Det var första gången som Lennart Meri var på ön och överhuvudtaget första gången som en estnisk president besökte Ormsö. Det gällde alltså snabbt att improvisera ihop ett program. Vi visste inte hur mycket tid pre-

sidenten hade till sitt förfogande men ansåg att han i varje fall borde besöka kyrkan. Vi började alltså där.

Vi berättade om kyrkans historia, visade bilder och berättade om kyrkans förfall under 50 år, berättade om restaureringen och återinvigningen 1990 och de årligen återkommande gudstjänsterna på S:t Olofsdagen. Presidenten visade särskilt stort intresse för

minnestavlorna över de i båda världskrigen stupade Ormsöborna. Han sade flera gånger: "Det är gripande". Vi visade också frihetsmonumentet och den nyligen avtäckta minnesstenen över Hans Pöhl. Därefter vandrade vi över kyrkogården och tittade på solkorsen. Kyrkan och kyrkogården vittnar på ett utomordentligt sätt om Ormsös historia.

Därefter gick färden vidare till Saxby, där vi klättrade upp i fyren och beundrade utsikten denna vackra, soliga sommardag. Vi hade också tillfälle att berätta om många tragiska öden från krigsåren och visa spår av dessa. Presidenten tog god tid på sig och visade mycket stort intresse för vad vi berättade. Färden gick sedan vidare förbi Magnushof till Hullo, där vi intog en enkel måltid på pensionatet Elle-Mall. Där hade vi tillfälle att berätta om

Ormsös aktuella problem, förhållandet mellan estlandssvenskarna och de nuvarande invånarna och svårigheterna att skapa sysselsättning och överlevnadsmöjligheter för folket på ön. Presidenten engagerade sig också med stort intresse i den diskussionen.

Till klockan 20 var planerad en sammankomst på festplatsen i Hullo för estlandssvenskar, nuvarande invånare och andra tillresta. Det skulle bli folkdansuppvisning, sång, musik och dans. Lennart Meri accepterade en inbjudan att inleda festligheterna med ett tal.

Presidenten framhöll i sitt tal att han själv är av estlandssvensk härkomst. Hans mormor stammar från Bergsby och hans mor hade flera gånger varit på Ormsö, som liten flicka. Han betonade vidare att Ormsö hade varit ett stängt område under 50 år för honom, liksom för estlandssvenskarna. Nu

borde man emellertid inte bara se tillbaka på de tragiska händelserna under dessa 50 år. Nu har en ny tid inletts. Det gäller nu att skapa en gemensam framtid. Vi måste hitta former för en samexistens och ett samarbete mellan tidigare estlandssvenskar och nuvarande invånare på Ormsö. Vi måste gemensamt lösa de stora problem, som Ormsö står inför. Därefter önskade presidenten lycka till med de fortsatta festligheterna. Hans tal möttes av mycket varma applåder. Han tog sig också tid att stanna kvar och lyssna på en del sånger och se på Ormsö folkdanslag, som visade upp folkdanser innan han åtog sig att följa vid notiden under fortsatta varma applåder från de närvarande.

President Lennart Meris besök på Ormsö var en historisk händelse och en mycket viktig markering. Han visa-

de särskilt stort intresse för det politiska spelet mellan SOV, Sverige och Tyskland, som ledde till överflyttningen av huvuddelen av estlandssvenskarna till Sverige i slutet av andra världskriget. Han framhöll vikten av att det gällde att hitta lösningar på de gemensamma problem, som förutvarande estlandssvenskar och nuvarande invånare står inför och han ville ha fortsatta överläggningar om estlandssvenska frågor med Ain Sarv, Samfundet för Estlandssvensk Kultur och Svenska Odlingens Vänner. Han uttalade också intresse för att vara med vid avtäckningen av den minnessten som skall placeras vid Sviby brygga till minne av avflyttningen från Estland. Jag vill därför uttrycka ett varmt tack för det engagemang och det stöd, som Estlands president, Lennart Meri, visat för estlandssvenska frågor.

Ormsödagarna 29-31 juli

Monica Ahlström

Jutta Holst och John Lindström i livligt samspråk vid en picknick i Rumpo efter symposiet. (30/7)

I år genomförs en mängd evenemang på båda sidor Östersjön/Västerhavet för att påminna oss om uppbrottet från de estlandssvenska bygderna under orosåren 1939-1944. Många är de berättelser om dramatisk flykt och svåra avsked. Att vi en dag skulle få möjlighet att återse det som lämnats hoppas jag ses som en ynnest trots de förstörda husen, illa vårdade markerna och skogarna. Själv ser jag med andra generationens ögon på platserna och försöker se skönheten i det orörda. Denna gång var den första då vi tog bil med oss. Vi oroade oss innan med anledning av de skrivelser som varit i svensk dagspress, men detta visade sig vara obefogat. Väl framme hade vi också möjlighet att bo i släktgården Borrby-Andosa. Vädret var som tidigare denna sommar, mycket varmt och torrt. Detta påverkade våra planer, och även det program som Ormsö hembygdsförening i samarbete med Ormsö kommun och Samfundet för Estlandssvensk Kultur sammanställt.

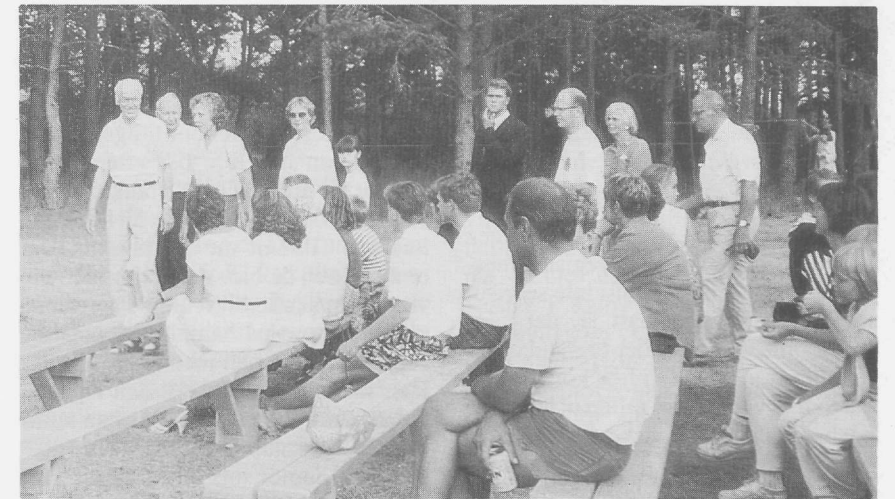
På fredagen den 29 juli hölls minnesgudstjänst i Ormsö kyrka (S:t Olofs församling). Estlands ärkebiskop Pajula deltog och Stockholms stifts biskop Henrik Svenungsson höll predikan.

Han gav också löftet att delta i firandet av S:t Olofsdagen vartannat år. S:t Olofs församling är vänförsamling till Djurö församling i Stockholm och därifrån deltog Göran Pettersson, kyrkvård och delar av kyrkokören. Direkt efter gudstjänsten höll Sven Salin ett anförande inför avtäckningen av minnesstenen över Hans Pöhl, som är begravd på kyrkogården på Ormsö. Stenen står alldeles i närheten av kyrkan. Därefter lade man ner en krans vid minnesstenen över de fallna i frihetskriget. På kvällen hölls en underbar körkonsert med en manskör från Tallinn. De är ingenjörer och har deltagit i renoveringen av kyrkan.

Lördagens program började med ett symposium rörande Ormsös geologi och biosfär (en gemensam formulering för flora och fauna). Vi fick också en genomlysning av vad som kan och bör göras för att skydda den sårbara naturen, i synnerhet med tanke på de sommarstugeområden man planerar på ön. Jutta Holst redogjorde för kulturminnesforskning samt de olika byggnadstyper som förekommit i Estlands svenskbygder. Man kan dela in dessa i tre tidsperioder. Den första är rökstugan som användes fram till tiden sam-

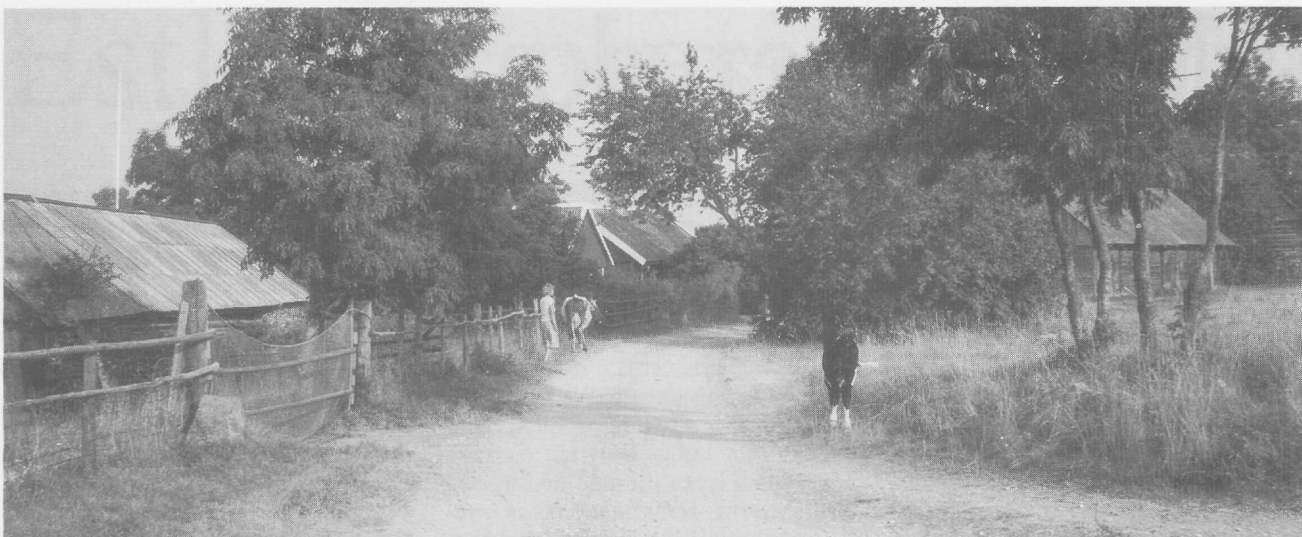
manfallande med missionärernas ankomst, därefter började man ha skorsten i husen. Från 1920-talet blev det vanligt med granitmurar i ladugårdarna och under 30-talet byggdes flera stora moderna boningshus, ofta i två våningar. Föredragen hölls på estniska och tolkades av Olle Lindström. En sen lunch, som var god och bra ordnad, blev vi serverade vid pensionatet i Rumpo. Kl. 15.00 var det meningen att ett program med lekar och frågesport mellan gamla och nya ormsöbor skulle genomföras på festplatsen, men värmen gjorde att alltför få kom dit och man beslöt att genomföra detta kl. 20.00 istället. På kvällen underhöll en kör och ett danslag med orkester och Ain Sarv höll i frågesporten. Helt överraskande dök Estlands president Lennart Meri upp här på festplatsen. Han besökte Nuckö just denna helg och hade hört talas om Ormsödagarna och tog tillfället i akt att komma hit för första gången.

På söndagen var det dags för oss att åka hem med första färjan. Nere vid Sviby brygga talade Lars Algot Lindström, Olle Lindström och Sven Salin om den sten man planerat att placera här till minne av transporterarna med "Juhan". De meddelade att president Meri uttryckt önskemål att få delta i denna avtäckelse som därför blir vid ett senare tillfälle. En minnesgudstjänst i Rälby bönhus skulle också genomföras denna dag, men då hade vi redan lämnat Ormsö.

President Lennart Meri och hans följe anländer till festplatsen. (30/7)
Nedan: Ain Sarv, Lars Algot Lindström och Elvine Smedberg (född Malvik) vid den nyss avtäckta minnesstenen. (29/7)

Rälby bygata på väg från Klobba.

ORMSÖ

*Saxat ur en dagbok från en Ormsöresa
26 juli – 2 augusti 1994 med anledning av
Ormsödagen 29, 30 och 31 juli och
andra skäl till att man vill resa till Ormsö.*

AV HANS CALLERGÅRD

Vi avreste med M/S Estonia den 26 juli kl 17.30. Vi = Agneta Berglind med barnbarn Jimmy Berglind, Ingrid Hamnholm och Elvine Rönnberg, samt undertecknad Hans Callergård.

Onsdag 27 juli

Denna gång hade jag grönt kort, men nu ville tullaren även se registreringshandling. Men skall du inte se visumet? frågade jag. Visst ja, det hade han glömt. Alltnog, det tog endast 15 minuter från det att vi fick köra ut från båten tills vi passerat tullen och var ute på hamnplanen. Kanske hade Helju, som skulle möta oss, kalkylerat med förra gångens tvåtimmarsväntan? Hon syntes inte till. Men efter en kort stund kom Heldur, Lindas son, körande och hade Helju med sig. Heldur meddelade att mamma Linda redan var på ön och sade att allt var beställt för att komma med på Ormsöfärjan 18.00.

Vi ordnade plats för Helju i bilen, hur det nu gick till med tanke på att det redan var fullastat. Bokkartonger, klädkartonger, datorer och mycket annat plus vårt eget bagage. Jag stuvade nu några väskor ända upp i taket. Därpå for vi till Lagedi.

Efter maten tog vi adjö och tillsammans med Helju fortsatte vi mot Hapsal. Det var över 30 grader varmt och inget regn sedan midsommar. I Hapsal provianterade vi eftersom vi skulle klara oss själva i en stuga på Ormsö från och med torsdag morgon.

Vi for sedan till Rohuküla där det redan samlats en del bilar. Bland många vi kände igen fanns Johan Landman med flaggstång från Djurö församling. Vi hade kört om honom tidigare, men nu var han här före oss eftersom vi stannat för att handla och tanka. Biljett ordnades och så tog vi lite förfriskning i caféet. Till slut var det dags att köra ombord och då blev det diskussion om vilka som skulle bli tvungna att stanna kvar och sova på hamnhotellet. Gissa vem? Jo, Landman med flaggstången. Han var inte glad. Nåväl han lugnade sig och morgonen därpå när han kommit med morgonturen var han på lika strålande humör som alltid. "Äsch, det kostade bara 30 EEK och vi hade så kul vi som blev kvar".

Vid hamnen i Sviby mötte Ingrid Städ som bor hos Silvi. Vi pratade lite och så for vi mot Rälby. I Nibondashuset väntade Linda med mat. Ett glatt återseende och där fanns även Armilda med Annette som vi träffat förut. Hälsningar och lite presenter utbyttes. Jag fick en burk honung. Därpå försvann systrarna. För nu var det sagt att vi skulle klara oss själva. Efter kvällsmaten tog vi en promenad åtföljda av myggorna som nu upptäckt att det kommit nytt friskt blod till byn.

Torsdag 28 juli

Morgonen började med att mjölkkräran skramlade, det var Arnold som drog ut kvällens och morgonens leverans till mjölkpallen.

Nu var det dags att åka till Hullo för att handla bröd, vykort och lämna alla klädkartonger. Vi hade tur som träffade på Ants Rajandu direkt. Gjorde upp om tid vid kommunalhuset och så åkte jag ned till Elle-Mall för att lasta av. Därpå till kommunalhuset för urlastning av böcker och annat till skolorna samt de två datorerna. Vi fick kaffe och en pratstund med Jonne Berggren.

Nu när det var nästan tomt i bilen åkte vi åter alla till Elle-Mall för att lämna de sista klädkartongerna och samtidigt köpa souvenirer.

Hem till lunch. Damerna kokar Wienerkorv och potatis. Ute är det 32 grader varmt. Det börjar bli hög tid att åka till klobba och bada om det nu finns något vatten kvar. Det fanns det men det var långt att gå innan det blev möjligt att doppa sig. Mellan Gammolbroa och Nibroa.

Fredag 29 juli – första "Ormsödagen"

Jag väcktes av tupparna och mjölkkräran, denna gång Asta. Nu körde Arnold mjölk bilen. Hämta nytt vatten till grötkokning. Gryn på gammalt vis som tar lite tid men blir godare.

I dag måste vi klä oss fina för vi skall till kyrkan. Där blev hälsningar och prat samt fotografering av Ormsöpiar i hembygdsdräkt.

Stockholms biskop, Estlands förre ärkebiskop, nu pensionerad och så Ormsös egen Ants Rajandu. Högtidligt och stiltigt. Inledande ord av Olle Lind-

ström. Predikan, psalmsång, körsång och därefter nattvardsgång. Efter detta tågade alla ut med prästerskapen i spetsen till en plats bakom kyrkan där Sven Salin höll ett tal inför avtäckandet av en minnessten över Hans Pöhl.

Ilmars turistbuss med Vive Kari som guide körde inbjudna gäster till lunch på Rumpo Pensionaat. Vi åkte hem till Rälby för kyrkkaffe och Olle Lindströms fru och syster följde med.

Efter kaffet var det dags för ett dopp. Denna gång längst ut på udden vid Nibroa. Där fanns stockar man kunde hålla sig i tills man fick lite djup så man kunde doppa sig. Efter att ha badat en timme åkte vi hem och åt rökt abborre som vi fått av Helju. På kvällen gick damerna en sväng genom byn och jag skrev dagbok och väntade på att fotografera solnedgången.

Lördag 30 juli – andra Ormsödagen

Vi steg upp tidigt för att vara med på ett symposium i föreningshuset.

Det handlade om öns geologi, flora och fauna. Ain Sarv var med och sålde och signerade en bok som handlade om de 50 åren sedan kriget. Titeln på estniska och svenska: "Varjusurmast tōusnud Från skuggornas värld – åter till livet".

Våra Rälbypiar skulle gå runt i byn på kvällen. De ville inte åka med till festplatsen där nästa officiella arrangemang anordnats. Jimmy och jag åkte till pensionatet.

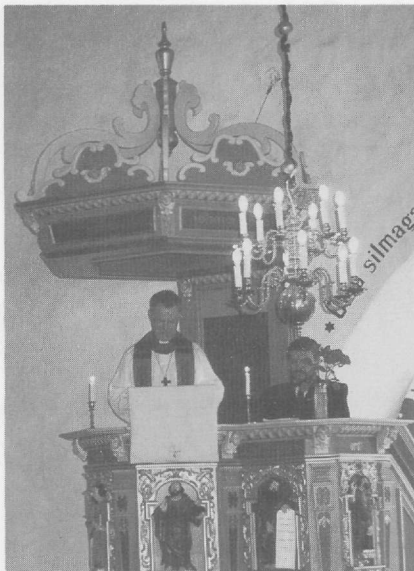
Oväntat besök

Vid pensionatet säger Ilmar: "Gå inte upp, det är någon minister som äter middag". Jag ser att det står några bilar där och vi väntar ett tag. Ilmar håller på och röker abborre som han senare skall sälja på festplatsen.

Det visar sig efter samtal med chaufför och säkerhetsman vara Estlands president Lennart Meri som kommit på oväntat besök. Elle-Mall fick en dryg halvtimme på sig att ordna en måltid. Man kan tycka att det är en omöjlig uppgift men inte för Elle-Mall. Hon dukar för presidenten och hans sällskap i entrématsalen och placerar pensionatsgästerna i gillestugan.

När presidentsällskapet bryter upp blir det ett väldigt fotograferande.

Jimmy och jag åker upp till Gungplatsen, som nu med scen och försäljningsstånd liknar en svensk folkpark på 50-talet. Uppre vid Gungplatsen står samma fina bilar. Presidenten är här och ser på folkdansuppvisningen. Det sägs några ord och han avtackas och får applåder. Efter att de lämnat festplatsen fortsätter programmet. Ain Sarv håller frågesport om öns historia, spe-

Biskop Henrik Svenungsson i Ormsö kyrka. Ain Sarv tolkar till estniska.

lar och sjunger. Därefter blir det dans till ett band där Viive Karis son spelar keyboard. Han är hemma från ett engagemang i England.

Helju ber att få åka med när vi skall hem till Rälby och när det är dags letar vi i mörkret reda på Jimmy som övertalat ett par flickor att stanna kvar mot att de skulle få lift till pensionatet. Vi släppte av dem där och for vidare hem där Helju sade god natt och försvann till sin släkting för att sova.

Söndag 31 juli – tredje Ormsödagen

Efter grötfrukost åker jag, Jimmy och Helju till Sviby strand. Där finns nu en liten pub och café. Kl 9 skulle en minnessten invigas; Sviby Berge. Det var plötsligt oklart vilken sten man skulle välja! Att man till slut inte valde någon sten berodde icke minst på att presidenten gärna vill vara med om den ceremonien samtidigt som han under

Dagmar Göransson, Per Boman,
Monica Antonsson, Rolf Wahlström och
Siv Boman ur Djurö kyrkokör framför
"En vänlig grönska".

hösten vill återkomma för en hel dag på ön.

Åter till Rälby för att kl 11.00 delta i en historisk frikyrkogudstjänst i bönehuset. Jag var lite sömning och vilade en halvtimme. Steg upp och tog kameran med för att se om det blev tillfälle att ta några kort på folket i och utanför bönehuset. En kort gudstjänst ledd av Margus Ainlo, sång av en barnkör och även en mindre damkör. Tolk till Margus var Ellen Lindström.

Avslutningsvis visades en film från sommaren 1939. Ett antal skolbarn och lärare åkte från Stockholm till Estlands svenskbygder och man var även i samma lokal där nu filmen visades. Denna film har visats på ett möte hemma och jag har kopia på den.

Sista punkten på det officiella programmet var avslutning och tacktal utanför kyrkan och unison sång. Bland annat bad man öns befolkning om ursäkt för att vi var så många och kanske ibland dammat lite väl mycket på vägnarna.

Kärslätt

Äntligen fick vi tid att åka dit. Vi åkte vägen över Tompo Broa och Magnus-hov, förbi Saxby och så till Armilda Hokkonen i Kärslätt.

Hon blev mycket glad att se oss och Agneta inte minst. Som förra gången blev det kaffe och smörgås med prat och så titta på foton från olika tillfällen. Armildas mamma 91 år var med och presenterade oss för den nya hunden – en ca 6 månaders schäfervalp. Armilda ville visa Rälbypiarna en gård och de fann också Johan Nyman med fru hemma. Vi blev inbjudna till en pratstund.

Åter i Rälby kom Helju med honungsvin som vi skulle dricka som avskedsskål. Hon skulle åka hem på måndagsmorgonen. Vi gick igenom rutinerna för att stänga huset och så skulle vi ta med en väska med kläder och en hel kartong med nykockt blåbärssylt i burkar. Helju och Asta har farit runt i skogen och hunnit med även det under veckan.

Forts på s 28

Valter Erkas har tillsammans med Owe Fahlström från Norrtälje organiserat årets besök på ön. De är eldsjälarna bakom Odensholms byalag, som bildades för några år sedan då det åter blev möjligt att besöka ön. Sedan dess har de på olika sätt värvat om ön och också kämpat för att återfå sina ägor.

Av Kristina Rosen

Foto: Hans E Ericson

Att ta sig ut till Odensholm är inte det lättaste. Hit går inte några reguljära båturer och blåser det nordlig vind kan det till och med vara omöjligt. Den här dagen lyser dock solen från en klarblå himmel. Vi gav oss av från Derhamn tidigt på morgonen. En snabbgående motorbåt med rysk kapten och en mindre estnisk passagerarbåt, tar oss ut till ön.

Odensholms byalag har hyrt två båtar och efter långa förhandlingar om tider och priser har alla parter slutligen kommit överens. Totalt är vi närmare 80 personer och här finns samtliga sju odensholmsfamiljer representerade.

De har varit förutseende och tagit med flytvästar från Sverige. Förra året blåste det rejält när de besökte ön.

Betongpiren sprängd

Ombord ligger en monteringsbar redskapsbod och en hopfällbar predikstol

På avstånd kan man urskilja öns vita kalkstensstränder. Ön är avlång, en halv mil lång och två kilometer bred.

Grund hamn

Utan att stöta på något rev lägger vi till vid ön. Hamnen är grund varför båtarna inte kan gå ända in till stranden. Den provisoriska bryggan spikas ihop och vuxna, barn, boden och allt annat tas iland. Alla hjälps åt och packningen lastas på fyrvaktarens lastbil. Sedan vandrar vi byvägen upp mot kyrkoruinen, som ligger mitt på ön, tre kilometer från hamnen.

Den stämmingsfulla minnesstunden vid det som en gång var Jesu kapell har samlat ett 70-tal Odensholmsbor från Sverige. De återvänder till en tom och raserad ö. Sedan 1991 har de försökt återskapa något av det som en gång varit.

Kyrkan är lagd i ruiner, den blän-

Kyrkklockan klämtar åter på Odensholm. Efter 55 år av tystnad kallar den till gudstjänst i det fria. De familjer som en gång bott här och deras barn och barnbarn sitter i gräset intill ruinerna av kyrkan och lyssnar till kyrkoherde Göran Andersson från Öregrund.

Efter 55 år firas åter gudstjänst på Odensholm

som ska användas vid minnesstunden på ön. Den ryska båten fraktar kyrkklockan och en provisorisk brygga så att vi ska kunna ta oss i land. Odensholm saknar bryggor eftersom militären sprängde den betongpir de byggt innan de lämnade ön.

Alla hjälps åt att lasta på den monteringsfärdiga redskapsboden och den hopfällbara predikstolen på lastbilen för transport till minneslunden vid kyrkan.

kande klockan i tornet användes som bombmål under andra världskriget, men nu står här en klockstapel prydd med Estlands och Sveriges flaggor. Den nya klockan skänkt av pastoratet i Öregrund och Gräsö bär inskriptionen "Som en bro över mörka vatten".

Trots att orden inte är hämtade från bibeln menar kyrkoherde Göran Andersson att de passar väl in i sammanhanget. Den klocka som vi satt upp skall vittna om allt det som binder samman människor och klockans klang och ljud kan förstås av alla, säger kyrkoherden, som i många år hört Valter Erkas, odensholmsbon som kom till Öregrunds skärgård 1944, berätta om Odensholm och livet på ön.

Ryske fyrvaktaren mötte

1991 kunde Valter Erkas besöka ön för första gången efter kriget. Då var den ryska militären fortfarande kvar på ön. – Förra året lämnade militären ön och idag bor här två ryska familjer som sköter fyren. De sitter med vid minnesgudstjänsten och har väl aldrig sett så många civilpersoner på ön tidigare. Valter Erkas och hans fru har med sig presenter till de ryska barnen och de bjuder på saft och smörgås.

Speciellt inbjudna gäster från Estland medverkar också vid minnesstun-

den denna soliga och heta julidag. Här finns kommundirektör Ülo Kalm och prosten Tiit Salumäe som sitter i gräset, iförd solhatt, och samtalar med kollegan från Öregrund.

Predikan och tal översätts till estniska och de flesta sjunger med i psalmsången som i det öppna kyrkorummet blandas med mäsarnas skrik.

Sju nya gravstenar

Bland de återvändande odensholmsborna finns också deras barn och barnbarn. Den yngste, Theodor Brus, är bara tio månader. Han ligger och sover under solskyddet i barnvagnen medan Ylva Adolfsson, Valter Erkas dotterdotter, med klar stämma sjunger en sång till Odensholm.

– Vi kan inte få tillbaka det som våra förfäder skapat men vi har försökt att återställa och rätta till lite av det som blivit förstört förklarar Valter, som redan 1992 var med och satte upp sju nya gravstenar på den nya delen av kyrkogården. Här vilar släkterna Er-

kas, Brus, Marks, Greis, Stavas, Nigårds och Nibondas. Under minnesgudstjänsten läser kyrkoherde Göran Andersson en välsignelse över två av gravarna. Johannes Stavas och Adolf Alfred Brus dog under krigets orosår och begravdes, men hann aldrig jordfästas.

Erkas loge

Utomhusgudstjänsten avslutas efter närmare två timmar. Några dröjer sig kvar vid kyrkogården och andra vandrar bort över ön mot byn där odensholmsbornas gårdar tidigare låg. Idag finns bara Erkas lada och en loge kvar. Ingeborg Erkas, som är i 70-årsåldern tänker övernatta på ön tillsammans med sina söner. Kanske kan de sova på logen?

Vid kyrkoruinen tas mässingsklockan ned från klockstapeln. Odensholmsborna vågar inte lämna kvar den på ön och byalaget har funnit en säker förvaringsplats på fastlandet. Där får den vila tills det åter blir dags att kalla till gudstjänst på ön.

50 år efteråt

— ett minne och ett spirande frö.

ARNOLD LINDGREN

Det var under sommaren 1944 som de forna estlandssvenska samhällena, de flesta med sin begynnelse i medeltiden, upphörde. En rad av dessa orters – Nargös, Rågös, Rickuls, Nuckös, Runös – dåtida bebyggare samlades med sina efterkommande och anhöriga på respektive ort vid midsommartid för att högtidligt hålla 50-årsminnet av denna händelse.

Det började med välkomstgudstjänst i Svenska S:t Mikaelsskyrkan i Reval (Tallinn) ankomstdagen den 21 juni. Förrättande präst var Gunnar Stålklint från S:t Mikaelss församling i Vårby gård utanför Stockholm, som predikade över temat förlorad – återfunnen. Gunnar Stålklint assisterades under gudstjänsten av kyrkoherde Sven Arne Flodell från Solna. Den senare tog också spontant till orda och framhöll framtidstron och glädjen, som kom till uttryck i arbetet att återupprätta och återställa. Detta många gånger själv-uppoffrande arbete har sina eldsjälar i personer som Ain Sarv från Samfundet för Estlandssvensk Kultur och Thomas Lilienberg från Svenska S:t Mikaelss församling i Tallinn, m.fl. Välkomstgudstjänsten, som var avsedd för samtliga estlandssvenskar, som denna morgon kom med Estonia, besöktes tyvärr endast av ett mindre antal rågö- och nargöbor. Majoriteten i kyrkan

kan förmodas ha varit församlingsbor och andra från trakten. Övriga estlandssvenskar var redan på väg till sina inkvarteringsorter. För folk med egna bilar lär det också ha tagit ovanligt lång tid att komma av båten denna dag.

I anslutning till 50-årsminnet pågick i kyrkan en utställning (fotomontage), som bara den var värd ett besök.

Det som på ankomstdagen var sol och sommar, hade dock nästa morgon förbytts till mörka höstlika moln med riklig tilldelning av regn. Det räckte i två dagar. När vår rågöskara samlades i Korkis hamn gick det inte att undvika en undrande tanke – hur skulle detta utfalla? En hel dag på öar, som under 50 år blivit ödelagda, ej fanns där längre att uppbringa ej tak, ej vägg till skydd. Men se, den som misströstar skall snart bli tagen ur sin villfarelse. En muntrare skara, som halkar på kullerstenar, plumsar helskoddade i vatten, vandrar dagen lång i vått gräs stundtals

upp till halslinningen, går sällan att uppbringa. Och så kunde vi alla känna att dessa öar, dit vi tagit oss genom regn och blåst, betydde något särskilt, oavsett om man var född där eller om länken dit gick via föräldrar eller som anhörig.

Innanför murarna till Stora Rågö kapell, de murar som fortfarande står upprätt fast utan tak, samlades vi till gudstjänst och – märkvärdigt eller inte – just då slutade regnet och gjorde uppehåll så länge gudstjänsten varade. Gunnar Stålklint, prästen som tappert följde oss på alla utfärder, anknöt i gudstjänsterna till det genomgående tema han anslagit redan i Reval, förlorat – återfunnet. I anslutning till gudstjänsterna invigde och välsignade han också de minnesmärken över rågöborna, som Rågöföreningen låtit sätta upp denna vår.

Två dagar senare var vi på Lilla Rågö och nu hade sommaren kommit tillbaka om än med en något frisk vind utifrån Finska viken. Friluftsgudstjänsten där blev mycket stämmingsfull med syrener, enbuskar och det blånande sundet mot Rågervik (Paldiski) i fonden. Den skövlade gravgården hade snyggats till redan i maj och ett par av gravarna hade fått skinande nya träkors och var nu täckta av blommor.

Och här vid bryggan på Lilla Rågö var det, som vårt rågösamhälle ända-

I Rågerviks hamn. En båtlast på väg till Lilla Rågö.

Gunnar Stålkint på platsen för Lilla Rågö kapell kallar till den första gudstjänsten där efter kriget. Bakom honom syns den forna altarstenen, fortfarande kvar på stället, där altaret stått.

des för 50 år sedan. På sensommaren 1944 passerade vi en och en den tyske löjtnanten Lienhard vid avspärningen och steg ombord på tremastade motor-skonaren Juhan – som ännu var kvar vid denna tid.

Nu satt Herbert på resterna av samma brygga och spelade dragspel, medan båten från Rågervik lade till och släppte av sin last av folk. Rågöarna hade åter fått nytt liv.

En central punkt i evenemanget var de minneseldar, som anordnades av Samfundet för estlandssvensk kultur utmed stränderna vid midnatt på midsommaraftonen den 23 juni (i Estland firas midsommar på den rätta årsdagen). Strax innan skulle vi i rågögruppen vara med runt midsommarbrasan i Mose by i Vippal, där Elna Siimberg och Ain Sarv från Samfundet stod för värdskapet. Vi hade tidigare på dagen gjort en utflykt till Hapsal och Nuckö i hållande regn. Och när vi åter hade satt oss i bussen efter Nuckö-besöket sviktade för första gången modet hos vår grupp. Det krävdes en del övertalning, innan vi kunde styra mot Vippal i ösregnet. Men utdelningen blev mångfaldig.

Återigen – just då när brasan tändes, slutade regnet. Vi hade sedan en trevlig och förtäad samvaro runt elden med rökt flundra, hembryggt öl, dragspelslåtar och allsång ledd av Ain. Detta var ju som i gamla tider.

Och sedan, midnattstimmen på Korsnäs udde (Ristna)! Regnet piskade, havet dånade, det fräste och skummade över bränningarna runt udden. Hela sceneriet från hösten 1944 spelades upp. Det var då båtar gick ut från kusterna här med många liv på spel. Kosta vad det kosta ville, något byte för de röda horderna från öster ville man inte bli.

Och så flamlar elden upp! Gnistor och sotflagor far som furier i natten, Vi minns! Vi minns er alla som for och särskilt minns vi er, ni som aldrig fick återse den hembygd ni lämnat – den som ni så ofta hade i era tankar! Och där ser vi eld lysa på nästa udde. Och bakom den på nästa och åter nästa brinner det eldar, fast vi inte kan se dem härifrån.

En reflexion. Avsikten med rågö-sammankomsten var bl.a. att så många rågöbor som möjligt skulle få vara tillsammans med varandra igen på sina öar. Men alltför många av dem som en gång steg ombord på Juhan eller som gav sig av på annat sätt, saknades i vår grupp. De 50 åren har naturligtvis tagit sin tribut om än på olika sätt. Först har vi alla de, som hunnit gå till den eviga

vilan och de är många. Sedan har vi de, som av hälsoskäl har tvingats dra sig tillbaka. Andra valde att avstå av andra orsaker. Men gruppen, som reste för att hedra 50-årsminnet, omfattade alla generationer från 2 till 87 år. Och resan bars av en genomgående entusiasm som imponerade, alltifrån de äldsta till de yngre, som ju inte ens är födda där men redan på återresan till Sverige frågar, när nästa resa blir av. Temat förlorat – återfunnet kan också ses som så, att det är öarna som har återfunnit några av de sina ur den andra och tredje generationen i försörjningen. Också i bombkratrarna ute på hedens grusåsar spirade redan en gnutt grönt, där frön fått fäste mellan klapperstensgruset.

En av de psalmer vi sjöng vid minnesgudstjänsterna både på Stora och Lilla Rågö och som även skall ha sjungits, när Stora Rågö kapell invigdes på 1890-talet, är psalm nr 593 ur den nuvarande psalmboken. Den andra versen lyder så här:

Här ser vi vad oss mest är värt
allt vad vi håller dyrt och kärt.
Ej fjärran finns en bygd, ej när,
som är för oss vad denna är.

Det finns en strand att längta till. En ö av sand och sten: Nargö

Den 23:e juni var vi där. Ca 100 personer kom till Nargö, i hård sommarvind över Tallinns redd. Vi steg i land på piren vid östra hamnen. Efter ca 3 km promenad kom vi till södra byn. Några av oss fortsatte till Lillängen och ännu längre bort mot väster. Vi hade tid att leta efter våra gamla boplatser, sitta på husgrunden och samtala. Mot kvällen

drog vi oss mot bryggan igen. Ett 10-tal tappra stannade kvar för att övernatta på ön.

Midsommarelden, som vi hade tänkt att tända, fick vi avstå ifrån på grund av blåsten. Den tändes senare på kvällen, men då hade vi redan stigit i land bakom Stadshallen i Tallinn.

Margit Rosen Norlin

Med förväntansfulla steg vandrar vi in över ön och möts av militärens gigantiska skrotupplag. Foto: Kristina Rosen.

På Nuckö kyrkogård lades en minneskrans ned vid monumentet över de stupade i frihetskriget. I ceremonin medverkade prästen Sven Flodell, Ervin-Johan Sedman och Einar Hamberg. Systrarna Agnes Callenmark och Aina Carlson, födda Dans i Ölback bar båda Rickuldräkt och satte extra färg på sammankomsten. Foto: Maj-Britt Nibon.

Estlandssvenskarnas minnesdagar i Nuckö och Rickul 23/6 - 26/6

50 år efter uppbrottet från Estland höll estlandssvenskarna i midsommarhelgen minneshögtider i den gamla svenskbygden. Det blev en manifestation som pendlade mellan högstämt och fest, med ett tusental deltagare, tillresta från Sverige och nya och gamla invånare i de före detta svensksocknarna.

Tiia Derblom-Anderson

I den estniska midsommarnatten tänktes minneseldar som skulle lysa mellan öar och fastlandskust, med start på Odensholm.

Nu blev midsommareldarna ännu en prövning, kan man säga. Ett nattväder med piskande regn, stark blåst och en temperatur runt bara åtta grader hotade att slå ut delar av eldkedjan. Men strandfolk ger inte upp: Från elden vid Stenborrstranden i Roslep sågs odensholmarnas eld, från midsommarelden i Enby kunde man se signalen från Ormsö, från Österby brygga, vindpinad och utan eld i det rykande regnet sågs i alla fall eldar inne i Hapsalviken.

1994 har ju gjorts till ett minnesår av uppbrottet från svenskbygderna i Estland 1944. Ett omfattande arbete har lagts ned på olika arrangemang av huvudorganisationen Svenska Odlingens Vänner, (SOV) och hembygdsföreningarna i Sverige samt systerorganisa-

tionen Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) i Estland. Det gäller också tillmötesgående ordsbor i det som en gång var Estlands svenskbygd.

Man har undvikit att kalla minnesdagarna jubileum eller att tala om ett firande. För vad skulle firas? Att man förlorade hemhörighet och gårdar i Estland? Att man kom till Sverige? Och många blev ju kvar och har upplevt nära fem årtionden av förtryck och prövningar.

Nej, vi kan inte tala om ett firande, säger Sven Salin, SOV:s ordförande. Men det är en viktig manifestation. Vi håller minnesdagar för att manifesteras att vi estlandssvenskar hör ihop, att vi har en gemensam historia och ett gemensamt kulturarv. Vi vill påminna våra barn och barnbarn, som inte har de självklara banden till den gamla svenskbygden om det arvet, att det måste föras vidare. Och vi vill påmin-

na omgivningen om att det finns en stor grupp människor i Sverige som är estlandssvenskar – ett arv som vi skall vara stolta över.

Det framhöll Sven Salin också vid de inledande sammankomsterna i Birkas Folkets hus. Här inleddes den fyra dagar långa minneshögtiden av kommunordföranden Ülo Kalm, som säger att det är en stor glädje för det nuvarande Nuckö att knyta samman svenska, estlandssvenska och estniska band. Här talade också Ervin-Johan Sedman, ordförande i SESK, och en av dem som blev kvar. På talarlistan bland många andra fanns också Einar Hamberg, ordförande i Rickul/Nuckö hembygdsförening, och den unge läraren på Birkas' svenska gymnasium Ivar Rüütli. Företrädare för den estniska regeringen uppmärksammade också minnesdagarna, liksom den svenska ambassaden som i Birkas och i Roslep bl a före-

trädades av kulturattachén Hans Lepp, med rötter från Ormsö.

904 människor bor nu i Nuckö kommun räknar Ülo Kalm. Minnesdagarna fördubblade säkert antalet människor som kretsade kring Birkas och högtiderna vid Nuckö kyrka, samlingarna vid Bergsby skola och slutligen också vid Rosleps kapellruin.

Minnesdagarna innehöll också en mycket välbesökt fotoutställning i Birkas – syn- och hörbarligen mycket uppskattad – körsång med medverkan från Taebblas kammarkör, unga sångare från det svenska gymnasiet, och Nuckös kvinnliga sånggrupp. Nuckös folkdanslag skall heller inte glömmas. Det var glada men säkert något utsjadsade sångare och dansare klädda i Nucködräkt som kunde återgå till sina vanliga näringar när den långa midsommarhelgen led mot sitt slut.

Det är inte lätt att få estlandssvenskar som kommer samman att bara sitta artigt lyssnande till mer eller mindre högtidliga tal. Det blir gärna en glad släkt- och kamratträff. Och några, de som ännu kan, får på nytt glädjen att språka på den gamla estlandssvenska dialekten. Den glädjen, att få träffas och "jutt", hindrade inte att den estniska midsommardagens gudstjänst i Nuckö kyrka blev en både gripande och högtidlig minneshögtid under medverkan av svenska och estniska präster. Från den svenska kyrkan medverkade Sven Flodell och Folke Nilsson (fö svärson till Sven Danell) och från Nuckö prästen Leevi Reinaru.

Ett 20-tal särskilt inbjudna konfirmander kallades till nattvard. Här knöt Sven Flodell an till Sven Danells bok Guldstrand, om åren då han verkade på Nuckö.

Guldstranden är åter människornas,

sade han. Vi vill tacka alla dem som offrade sig för friheten.

Folke Nilsson kallade från predikstolen till kollekt för att stödja den fond man skapat för att återuppbygga Nuckös prästgård, ett arbete som redan påbörjats. Tanken är att prästgården skall kunna tjäna bla som församlingshem.

Vid frihetsmonumentet på Nuckös kyrkogård nedlade Ervin-Johan Sedman och Einar Hamberg efter gudstjänsten en minneskrans. Här fick också deltagarna tillfälle att sjunga Åtsve-Mats Barndomstiden.

Samling runt korngrynssoppa, lekar, dans och eld blev det så småningom också i Bergsby skola i Rickul. Och vid Rosleps kapell avslutades minnesdagarna, även här med kransnedläggning.

Än lever estlandssvenskarna som kulturgrupp, det visade minnesdagarna i Estland och det visade också det stora intresse som estniska och finska massmedier och i viss mån även svenska, visade.

Ovan: Minnesgudstjänsten i Roslep kapellruin och Ain Sarv med familj vid Roslep kapell. Foto: Gurli Fyhr.

Nedan tv: Birkas, där minnesutställningen fanns och där minnesdagarna inleddes, var en viktig samlingspunkt, men det var också Bergsby skola, som inte bara kunde erbjuda måltider utan också eld, tal, sång och dans under det fyra dagar långa programmet i Estland. Ungdomar från det svenska gymnasiet i Birkas framträdde med körsång, klädda i den nygamla svartvita Nucködräkten. Foto: Maj-Britt Nibon.

Ur mina dagboksanteckningar från Runöresan sommaren 1994

Maj-Gun Öman

Den 18 juni avreste vi med båt från Stockholm till Estland. Femtiotvå förhoppningsfulla Runöresenärer. Några var som min pappa; förstagångsbesökare till den födelseö man lämnade för 50 år sedan. För egen del startade min tredje resa.

Båten anlände till Ösel morgonen därpå. Vi kom iland via en passbåt i Veeres hamn. Bussen tog oss ganska snabbt till Roomassaare hamn där en ny båt väntade för färden mot Runö. Tyvärr blåste det för hårt så skepparen ville inte fara. Vi fick vänta i Kuressaare på bättre väder. Kvällen kom och vi fick husrum för natten på internatskolan. Ingen lätt uppgift att få mat och husrum till femtiotvå personer. På morgonen efter kunde vi inte heller fara över Rigaviken, så vi fick spendera ännu en dag i Kuressaare.

Då gick vi till Slottet, där höll man på att iordningställa en fotoutställning om Runöbornas liv; det liv de fick sedan de kommit till Sverige. Slottet är numera ett fint och restaurerat museum. När min pappa var där senast 1941 var slottet fullt av misshandlade lik. Han letade förgäves efter sina vänner. De personer som då blev offer för ryssarna, deras namn finns nu inlagda på minnestavlor i slottets mur.

När vi var i Kuressaare sommaren

1991 fann vi inget ställe att fika på, nu hittade vi flera. De gamla tomma matbutikerna var nu fyllda med varor. Denna lilla stad med sina vackra gamla hus – som man nu restaurerar varligt – har förvandlats till en blomstrande turistort på några år. I flera turistbutiker, och framförallt på torget säljer man stickade plagg, träslöjd och bärnstensmycken. Turistbussarna är många. Hela dagen vistades vi i Kuressaare. På kvällen roade vi oss med allsång och dans till fiolspel innan vi gick till sängs på internatet.

Klockan 01.00 kom signalen vi väntat på: Klart för avfärd mot Runö! Alla hastade ut till den väntande bussen. Tre kvart senare lade båten ut från Roomassaare hamn. Vi var på väg i svarta natten, månen var uppe och vi hade medvind! Klockan sex på morgonen nådde vi Rings brygga på Runö. Den enda bussen som finns på ön mötte oss. Den tog oss med pick och pack till byn. De bofasta ställde upp med husrum i olika gårdar. Andersgården fungerade

som frukost/middag tillhåll. Några duktiga damer lagade och serverade god mat åt oss på bestämda tider.

Den första förmiddagen gick de flesta av oss till kyrkogården för att plantera blommor på de gamla gravarna. Inne i nya kyrkan hängdes tavlor upp – gamla tavlor som blivit bortförda – som tillhört S:ta Magdalena kyrka förut. De hade hittats på fastlandet och återställdes nu till sina platser. En kransnedläggningsceremoni ägde också rum. Den medförda kransen lades vid den sist avlidne Runöbons grav innan evakueringen 1944. Vår egen präst Bengt Schantz talade och några sånger sjöngs.

På kvällen var vi ganska många som gick till Pärs. Området där sovjetiska militären hållit till och där vi absolut inte kunnat komma in tidigare. Militären hade lämnat sina baracker och tillhörigheter helt sönderslagna. Allt var i spillror! De hade även hållit ut dieselolja på marken. Vilken förödelse! Där emot var vägen ut till Pärs uppodlad av de fastboende och det var positivt att man kommit igång med det.

Nästa dag hade vi samling i Prästgården. Thomas Lorentz läste högt ur Ekmans bok, Henrik Melin ur Kleins bok och Bengt Schantz läste ur sin far Gunnar Schantz bok. En mycket trevlig och givande stund i regnvädret. Sedan åkte vi i omgångar med bussen till Kuns – den nordligaste udden – en underbar plats att återvända till; skogen, sandstränderna och havet.

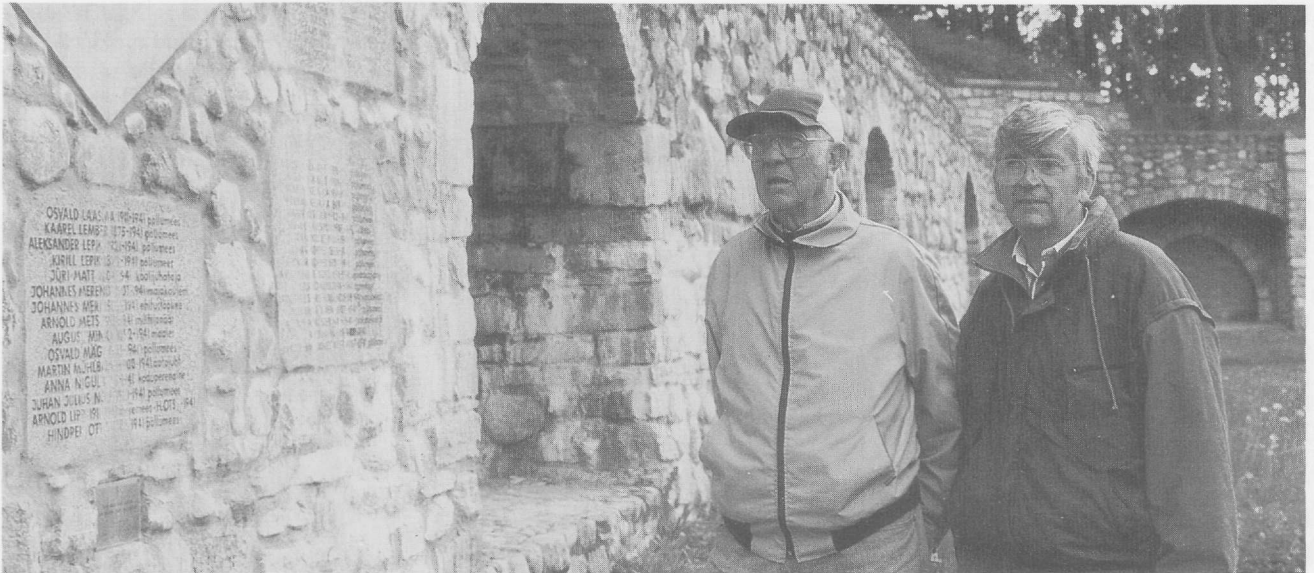
När man gör visit några få dagar på Runö blir det mycket promenerande, så även denna gång. Men på kvällarna samlades vi i Andersgårdens bar eller på Bissa bar. Där kunde man få en fika och sitta och prata tillsammans. Tyvärr är språksvårigheterna en barriär mellan de fast boende och oss från Sverige.

Den estniska midsommaraftonen inträffar den 23 juni. Efter frukosten den morgonen gick de flesta till museet och tittade på alla gamla saker som samlats där. Saker från gårdarna som Runöborna lämnade 1944. Även Korsgården fick besök, den gård man börjat restaurera för att få i ursprungligt skick. Det verkade vara i grevens tid. Den här dagen blev tyvärr den kallaste, regnigaste och mest blåsiga på hela resan. Det var 24 m/sek när det var som värst.

Den estniska seden att tända midsommareld var inte till att tänka på. Vi fick hålla oss inomhus i Andersgården. Där hade man gjort fint med björklövskvistar i alla hörnen av stugan. Musik blev det genom bandspelaren och det dansades till midnatt. Då höll länsman tal och vi sjöng den estniska och den svenska nationalsången. Under hela dagen hade våra tappra män

Kransnedläggningen vid de samtidigt utbytta träkorsen. (22/6)

från Stockholm helstekt ett lamm över öppen eld ute på gårdsplanen. Trots kyla, regn och blåst blev lammet färdigt framemot midnatt.

Vid ca 18-tiden denna kväll hade kustbevakningens lilla båt kommit till Runö med 12 passagerare. I detta hårda väder blev bara åtta personer sjösjuka. En icke avundsvärd tripp kan man lätt föreställa sig. Med båten fanns bl a två estniska präster och två trevliga damer som representanter för Geta kommun, Runös vänort på Åland. De skulle ha kommit kvällen innan men fick vänta i Kuressaare. Nu var de tvungna att åka för att hinna till den kyrkliga högtiden dagen därpå.

Det var den 24 juni dvs vår svenska midsommarafton. Det var kallt men inte så mycket regn. Alla samlades klockan tolv till högmässan. Den för rättades av Bengt Schantz och de två estniska prästerna. Högmässan hölls mest på svenska. Kollekten gick till gamla kyrkans restaurering. Från Geta kommun skänktes tusen mark för ändamålet.

På eftermiddagen åkte alla till fyren med den gula bussen. Vi fick även en rundtur till Rings där Tomas Dreijer berättade om ägora och hur odlingsmarken var fördelad runt ön, förr i tiden.

Den kvällen var mycket kall men utan regn. Nu gjordes ett nytt försök att fira midsommarafton ute. Elden tändes, högtalare riggades upp på scenen vid Prästgårdsängens och dansen kom igång. Alla närvarande försökte värma sig vid den stora elden. Kylan blev dock outhärdlig. Vi fick rädda oss in på Anders bar i väntan på en midnattskonsert i gamla kyrkan. Musik av Mozart och Sibelius framfördes i en fullsatt och mycket stämningsfull kyrka, endast upplyst av levande ljus.

Den 25 juli var det dags för resans kulmen nämligen 350-årsjubileum av

Pappa och Einar Nyblom framför minnestavlorna i slottsmuren. Båda är här för första gången. (20/6)

Pappa tv och Tomas Dreijer vid kasernen på Houbjere, där de gjorde sin värnplikt 1939. Det höga fyrtornet skimtar ovanför byggnaden.

den gamla träkyrkan. Kyrkan var dagen till ära nytvättad från golv till tak och smyckad med blåbärsrisgirlander. Även idag framfördes högtiden av de två estniska prästerna och Bengt Schantz. Denna gång var estniskan det övervägande språket. Geta kommun skänkte två vackra handgjorda glasvaser till kyrkan. Vaserna var tillverkade av en konstnär i Geta.

Efter denna högtid gick alla till Andersgården. Både de fast boende och vi som var ditresta. Även riksantikvariern, lantmätaren och landshövdingen var där. Solen sken. Bord och stolar stod ute på backen. Nu skulle ägandefrågora på Runö diskuteras. Lantmätaren berättade att lagen måste hållas och att beslutet ligger hos regeringen. Samma problem finns på tre orter i Estland; Narva, Sörve och Runö. Prioriteringen kommer att bli till de som är åretruntboende på ön. Riksantikvariern talade om kyrkogården. Den är inte bara en begravningsplats utan också en sevärdhet som turistattraktion. Landshövdingen avslutade med några väl valda ord. Sedan kunde vi äta mat ute i solen för första gången.

Vi var några stycken som sedan gick till Limo. De sista timmarna på Runö, för denna gång, tillbringade vi på den-

na vackra sandstrand. Båten Westa var kallad till Runö klockan elva på kvällen. Vi skulle egentligen åkt morgonen därpå. Men vädrets makter var nådiga så vi vågade inte vänta med överfärden till nästa dag.

Vi kom till Kuressaare vid tretiden på natten. Det var en ny och spännande upplevelse att närma sig Ösel nattetid när ljusen på land var tända. De två tidigare resorna jag gjort hade vi lämnat Runö tidigt på morgonen. Åter inkvartering på internatet för några timmars sömn.

Vi fick återigen en heldag i Kuressaare. I det fina vädret gick vi några stycken med min pappa till den gamla hamnen. Dit där Runöborna förr i världen kom in med sina skutor. Hamnen var nu full av små öppna fiskebåtar, målade i allsköns färger. Inte en enda plastbåt! Rena rama idyllen! Sedan en stunds vila i det vackra gamla Kurorts-hotellens park.

Tolv personer ur vår grupp skulle stanna ytterligare tre dagar i Kuressaare. Vi andra 40 gav oss iväg med bussen till Veere och den väntande båten. En sista trevlig kväll tillsammans. Den 27 juni på morgonen var vi åter i Stockholm. En ganska strapatsrik resa var tillända.

Tomas Dreijer 75 år

Thomas Lorentz

Den genuine runöbon – jag tror att jubilaren trots sitt finlandssvenska ursprung två generationer tillbaka betraktar sig som en sådan – Tomas Dreijer fyller 75 år den 26 september.

Före det stora uppbrottet hade Tomas hunnit bli 24 år hemma på Korsgården. Han var där bl. a. med om att påbörja byggandet av ett nytt boningshus vid sidan av den gamla gårdslängan.

Den första tiden i Sverige utbildade Tomas sig till byggnadsingenjör och hans dagliga verksamhet ända fram till pensioneringen kom han att tillbringa i den branschen, den mesta tiden vid ritbordet.

Tomas' intresse för estlandssvenskt kulturliv grundlades säkert redan under 1930-talet, då han var elev på Birkas folkhögskola. Han har mer än de flesta runöbor vidgat sina vyer när det gäller tillvaratagandet av det gamla kulturarvet. Under lång tid var han en av Nils Tibergs sagesmän om Runökulturen och han har på eget initiativ gjort många bandinspelningar både på runömål och rikssvenska och både gällande Runös kultur och estlandssvenskheten i stort.

Tomas Dreijer har varit medlem i SOV:s styrelse i många år, den längsta tiden som sammankallande i bygderå-

Deltagande lekmän vid Midsommardagens högmässa i år i Runö kyrka. I mitten jubilaren Tomas Dreijer. Foto: Lea Täheväli.

det. Han har även tillhört Kustbons redaktion under lång tid. När Runöbornas Förening bildades var han dess ordförande under många år. För det senaste utgivna minnesboken om Birkas har han varit redaktör.

Den gamla gårdslängan på Korsgården, som bröderna Dreijer donerat till Ösels museum, har nu sent omsider med medel insamlade i Sverige börjat

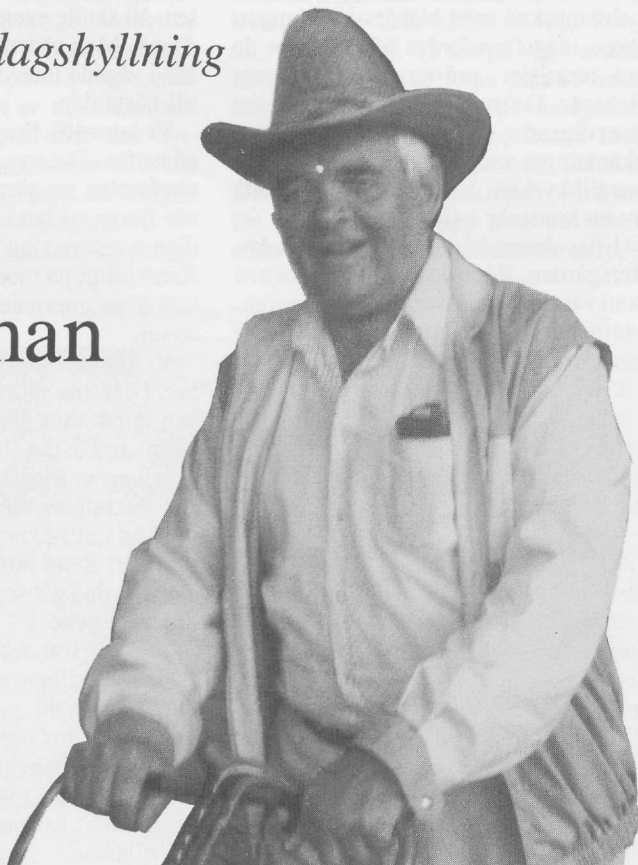
renoveras som den enda kvarvarande långlängan från den gamla Runökulturen. I den pågående insamlingen och också med sitt tekniska kunnande har Tomas varit en av de drivande krafterna för renoveringens fullföljande.

Gamle vännen Tomas önskas allt gott för framtiden och god bättring; vi vet att han nyligen drabbats av svår sjukdom.

En födelsedagshyllning

Johan Landman 75 år

Hugo Mickelin

En efter en när våra landsmän/kvinnor, som vid Estlands ockupation år 1940 knappast hade hunnit bli myndiga (21 då), mogen ålder utanför födelsebygden.

Johan Landman föddes den 16 september 1919 på Erkos gård i byn Fällarna på Ormsö. Den obligatoriska 6 kl. folkskolan klarade han av i Kärrslätt, till vilket skolområde Fällarna tillhörde. Som elev vid Birkas Folkhög- och Lantmannaskola blev Johan elev vid årskurs 1935–36. Därefter blev det att hjälpa till på föräldragården tills det var dags för inkallelse till värnplikts-tjänstgöring. Johan hamnade på Kustartilleriet, där han låg när Sovjet marscherade in i Estland. Mitt i det hela avled hans far Johan Landman den 22 juni 1940, endast 45 år gammal, kommunalnämndsordförande (taletar) på Ormsö. Sonen, värnpliktige Johan fick kort permission för att närvara vid faderns jordfästning på Ormsö. Därefter återvände han till sitt förband, som sedermera fick förflyttning närmare den ryska gränsen och vidare. Men innan

gränsen nåddes hoppade Johan av vid Vaivara, inte långt från Narva. Dagen var den 1 juli 1941. Efter strapatsrika genomlevelser kom han äntligen hem till Ormsö. Ett par år förflöt och så den 5 juni 1943 var han med i sina svågars fiskebåt som lämnade Diby strand på Ormsö mot Sverige (att i hans flyktbåt även undertecknad var med, är en annan historia). Kvar på Ormsö blev hustrun Katarina med 8 månaders dotter Ulla Margit. Men knappt året därefter förenades de igen – i Sverige.

Som många andra hemmansägare hemifrån startade Johan i Sverige som bonddräng. Sedan följde industriarbete och därefter snickeriverksamhet som han verkligen alltjämt passar till.

Om en del av oss jobbat estlandssvenskt med penna på papper så har Johan beundransvärt jobbat för vår folkgrupp i blåstall med alla verktyg inom räckhåll. Hans "blåstallsarbete" är välkänt inom våra lokaler på Vikin-

gagatan. Alltjämt kallas Johan in när någon "skruv skall rättas till".

Odet hade förutsett att han just 1935–36 genomgick Birkas årskurs. Som elev fanns där även hans blivande Katarina Ahlberg från Diby Orbas på Ormsö. Sitt guldbrolopp firade de i Spånga den 29 maj 1992. Makarna har tre vuxna döttrar, varav den förutnämnda ormsöfödda Ulla f.n. är vice ordförande i SONG:s styrelse. Döttrarna Inga och Lena är sverigefödda.

Johans strävan att få komma till Ormsö och till fars grav gav resultat efter mycken möda och besvär under ännu pågående ockupationsår 1987. När "besöksdörren" senare ställdes på glänt, var det Johan som medverkade till Ormsö S:t Olai kyrkans restaurering-renovering. Man påstår att han ännu på återinvigningsdagens morgon i juli 1990 i blåstall var verksam kring kyrkan. Kanske han själv kan räkna upp hur otaligt många materialtran-

sporter han utfört för kyrkans renovering. Måhända kan hans Kate räkna upp hur många inkvarteringar som ägt rum hos Landmanfamiljen på Flystaslingan i Spånga för de resande i estlandssvenska ärenden.

Avslutningsvis 75-åriga Johan Landmans ideella verksamhet i övrigt. Han har varit folklig bisittare/utropare vid våra auktioner. Många av oss bör komma ihåg Hembygdsdagen den 10 augusti 1969 i Björknäspaviljongen vid Skurusundet i Nacka där många estlandssvenska insamlade plagg auktionerades bort. Numera är Johan ensam bygderådsrepresentant för Ormsö, tillika granskare av bemärkelsedagar för området.

Nu, när dessa hyllningsrader når Kustbons läsekrets, har Johan Landman redan hunnit fira sitt jubileum. Undertecknad med läsekretsen utropar ett försenat fyrfaldigt leve för JUBILAREN: Hurra, hurra, hurra, hurra.

Till minnet av Miriam Danell Elmar Nyman

Miriam Danell, f. Helén, avled den 7 augusti. Hon blev 86 år.

En prästfrus åligganden är mångahanda och krävande. Miriam Danell kom att vara sin make Sven behjälplig i de mest skilda sammanhang och miljöer – i landsortsförsamlingar, det stora komplexet Ersta diakonissanstalt i Stockholm, biskopsresidenset i Skara – och under pensionärstiden i Skaga i Tiveden och i Stora Sköndal.

Sannolikt var ändå de två åren på Nuckö, Estland, (1935–37) de mest krävande – men också de mest givande. Den unga prästdottern från Enske-de kom som pastorska till en församling där prästen varje söndag måste predika på svenska och estniska, vissa söndagar rentav på tre språk, när även de tyska herrskaperna från socknens gods var närvarande i kyrkan. Dagligen konfronterades hon med svenskar som talade en svårbegriplig svenska. De estniska församlingsmedlemmarna tog också de för givet att prästens fru skulle förstå dem! Besökstider fanns det inga. När som helst på dygnet kunde prästfolket få oanmälda besök!

Miriam Danell fick lära sig att spänna för hästen och företa besvärliga inköpsresor till Hapsal. Vintertid var de rentav farliga. Var jungfrun ledig måste unga frun själv mjölka korna. Det var också naturligt att prästfrun skulle kurerat församlingsborna för småkrämpor och hjälpa stelfrusna som överraskats av snöyra på väg hem från Hapsal. (Miriam hade lyckligtvis före-

ankomsten till Nuckö genomgått en sjukvårdskurs.)

Under den korta tiden på Nuckö hann Miriam Danell utträtta mycket inom församlingsarbetet. Hon var musikalisk – sjöng och spelade piano utmärkt – och blev genast en stöttepelare i den lilla kyrkokören liksom vid olika evenemang i prästgården. Hon startade en syförening, något helt nytt för Nuckö församling. Försäljningen av flitiga damers alster förstärkte den fattiga församlingens kassa. Tillsammans med maken startade hon en söndagskola i Gutanäs. Den gamla kyrkbyn hade märkligt nog aldrig haft en sådan. Pastorskans sångstunder med gutanäs-barnen var mycket uppskattade.

Danells öppnade den stora, rätt ödsliga prästgårdsbyggnaden för församlingen. En läsestuga med rikssvenska tidningar inrymdes i huset. På prästgården hölls t.ex. "De gamlas dag". Den personliga kontakten med församlingens gamla gjorde det lättare för prästen att se var de största hjälpbeho-

ven fanns – Danells hjälpte mer än de hade resurser till.

Sommaren 1937 tvingades Miriam och Sven Danell att avbryta sitt framgångsrika församlingsarbete på Nuckö och återvända till Sverige. Endast *estniska* medborgare fick därefter inneha prästämbete.

Danells släppte aldrig kontakten med sina gamla församlingsbor. Större delen av dem kom ju dessutom under 40-talet till Sverige.

Än är vi ett antal från Odensholm, Rickul, Sutlep, Nuckö som var vuxna eller nästan vuxna under 30-talet och som minns det unga paret på prästgården – så folkligt, hjälpsamt och anorlunda. I "Guldstrand" beskriver Sven Danell "de gyllene år då man verkligen levde".

Miriam Danells anhöriga vädjar: "I stället för blommor, tänk på renoveringen av Nuckö Prästgård, Estland / Miriams första hem som gift. Slöta Pastoratskassa, Pg 12 05 45–9. Märk talongen Nucköfonden".

Jag låter denna vädjan gå vidare till Kustbons läsekrets. Genom att lämna en minnesgåva till "Nucköfonden" hedrar vi Miriam Danell och bidrar till att den nyligen påbörjade restaureringen av Nuckö prästgård kan fullföljas. Den gamla prästgårdsbyggnaden – till en del uppförd redan under Karl XI:s och den första Hasleblads dagar – har spelat en viktig roll ej endast i Nuckö församlings historia utan även i den estlandssvenska bildningshistorien.

Svenskbysläkter

Lagom till svenskbybornas årliga högtid den 1 augusti kom Svenskbysläkter, en bok av Jörgen Hedman.

Jörgen Hedman

Svenskbysläkter

”Svenskbyborna från Ukraina utgör en mycket intressant utlandssvensk grupp, som genom att bevara en stor del av sin ursprungliga kulturform och dialekt har fångat forskningen. De dramatiska öden, som gruppen genomgått, har i hög grad intresserat den stora allmänheten. Det är därför en stor glädje att kunna konstatera, att gymnasieladjunkten Jörgen Hedman nu också ägnat sina krafter åt utredande av totalt 55 svensk-ukrainska släkters öden genom historien. Hedmans forskningar börjar på 1500-talets Dagö och slutar i Sverige under vår egen tid - ett i sig hisnande perspektiv.”

Arkivrådet Kari Tarkiainen, Riksarkivet

”Det är ett imponerande arbete Jörgen Hedman visar upp och en bok viktig för svenskbyborna.”

Ola Sollerman, Gotlands Tidningar

Boken omfattar 272 sidor, är inbunden och innehåller över 100 illustrationer. Den kostar 240 kr för Kustbons läsare. Boken kan beställas direkt från förlaget, på vykort eller per telefon. 20 kr i utsändningsavgift per bok tillkommer.

Inga ytterligare kostnader och full returrätt inom 10 dagar. Bokhandelns pris är 380 kr.

Ödins förlag, Hanseproduktion AB

Tranhusgatan 29, 621 55 Visby · Tel 0498-24 93 18.

SVENSKBY SIDAN

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 930701 - 940630

Styrelsen för Föreningen Svenskbyborna får härmed avge redovisning för föreningens 40:e verksamhetsår:

Årsmöte hölls i prästgårdsparken i Roma den 1:e augusti 1993 och efter det har styrelsen haft följande utseende:

Ordinarie ledamöter		Mandattiden utgår
Karl-Olof Hinas	ordf	1994
Gunnar J:son Hoas	vice ordf	1994
Stig Buskas	Kassör	1994 — avgick
Arvid Annas	Sekreterare	1994
Agatha Söderstrand		1994
Elsa Thomsson		1994
Lennart Martis		1994

Suppleanter

Jan Muthas		1995
Ingegerd Hoas		1995
Anna-Lisa Johansson		1994
Britta Hinas Persson		1994

Revisorer

Rolf Hernberg och Nils Buskas med Lars-Ove Hoas och Karl-Gustav Kotz som suppleanter.

Valberedning

Sven Knutas sammankallande, Rolf Buskas och Astrid Kotz-Svensson.

Festkommitté

Anna Engström sammankallande, Hedvig och Nils Buskas, Frida och Gunnar Annas, Mona och Bertil Larsson, Georg Gulleryd och Anna Persson.

Kontaktpersoner

I Stockholm: Elisabeth Hoas och Nils Buskas.
I Huskvarna: Marta Rådström och Anna Utas.

Medlemsantal: 959 (+ 197!).

RESULTAT OCH BALANSRÄKNING FÖRENINGEN SVENSKBYBORNA 1993/94

RESULTATRÄKNING 930701 - 940630

Utgifter		Inkomster	
Porto och telefon	6946.—	Medlemsavgifter	47950.—
Elström	8671.—	Hyra	11225.—
Underhåll	15921.50	Minnesgåvor	9351.50
Försäkringar	2040.—	Bidrag, gåvor	12580.—
Annonskostnad	8275.—	Bok och nålförsäljning	88554.—
Omkostn. kören	21281.50	Kollekt	5950.—
Blommor	2665.—	Dagöfonden	980.—
Minnesgåvor	1215.—	Div. inkomster	394.—
Dagöfonden	1500.—	Ränta	13625.13
Resor	5343.—		
Böcker inköp	85435.—		190609.63
Div. utgifter	5399.—		
Matrikel	8750.—		
Kontorsmateriel	5552.—		
	178994.—		
Vinst	11615.63		
	190609.63		

BALANSRÄKNING 930701 - 940630

Tillgångar		Skulder	
Bankmedel	151116.10	Ingående saldo	
F.B fonder	25453.—	föregående år	186598.65
Postgiro	21323.18	Redovisat resultat	11615.63
Kassa	322.—		
	198214.28		198214.28

KRISTINA KNUTAS MINNEN:
(f 1876)

Nybyggnation: att hjälpa varandra

När det var någon som skulle bygga sig ett nytt hus, då började han själv med att mura upp vägarna. Och var det då så att han inte själv ägde någon häst, så bad han en granne eller två — av dem som han hade god kontakt med — att de tillsammans skulle köra till Berislav för att få hem virke och övrigt byggnadsmaterial. Så körde man gemensamt till staden. Där lastade man på virket som husbonden köpt. När de lastat färdigt, gick man till krogen där husbonden köpte ett halvt stop brännvin, en mark korv och ett ryskt grovbröd, eller en bulle och något finare ljusst bröd. När man kom tillbaka till vagnen satte sig alla ned. Nu söp man ut och åt direkt från korven och brödet. Sedan blev det att köra hem. Vid hemkomsten var det bara att lasta av virket och det övriga. Dagen var nu slut och det var dags för alla medverkande att äta kvällsvard. Även då var det vanligt med ett halvt stop brännvin eller vin. Eftersom man hade främmande var det brukligt att det stektes rökt fläsk och till det serverades stekta ägg. Äggen vispades i ett fat och slogs sedan i stekpannan över fläsket. Sedan lades en ring av bast mitt på bordet och där ställdes den stora stekpannan. När kvällsvarden var

Forts på nästa sida

Övriga meddelanden:

Höstfesten:

äger rum i Svenskbygården i Roma lördagen den 29/10 kl 19.30. Anmälan till Anna Engström tel 0498-21 76 45 el Bertil o Mona Larsson 0498-39 069.

Sättradagen:

adventsgudstjänst och samkväm i Sättra kyrka (Sthlm) äger rum söndagen den 4/12 kl 13.00.

I övrigt vore det roligt om så många svenskbybor som möjligt kan delta i de olika av SOV anordnade minnesaktiviteterna. Väl mött!

Minnesstoden, Nuckö kyrkogård

Vid Estlandssvenskarnas minnesdagar i Nuckö, Estland, den 23 och 24 juni 1994, var det efter Minnesgudstjänsten i Nuckö kyrka bland annat kransnedläggning vid den nyuppförda Minnesstoden i Nuckö kyrkogård för de i Första världskriget och Frihetskriget stupade Nucköbor.

Minnesstoden, som skulle kompletteras med namntavlor också för de under Andra världskriget och ockupationen stupade, deporterade, mördade och försvunna Nucköbor har inte kunnat färdigställas på grund av att medel saknas för detta.

Efter kransnedläggningen och minnesorden upptogs spontant en kollekt vid Minnesstoden, som inbringade totalt 1.701 estniska kronor och 1.061:50 svenska kronor, vilket var ett välkommet bidrag till de planerade namntavlorna, men som tyvärr inte räcker till för deras färdigställande.

Bidragen överlämnades till Nucköfonden, "Noarootsi mälestussammas", vilket motsvarar "Nuckö minnessto-

Foto från invigningen 1935.
Bland prelaterna är den andre frv ärkebiskop Pajula. 1935 års original raserades och en kopia invigdes 1990.

den". Ett hjärtinnerligt tack till alla bidragslämnare!

För att kunna färdigställa minnestavlorna, är det nödvändigt att få offervilliga att ställa upp med bidrag, vilka kan

insättas på SOV:s postgiro 35 13 11-6. Ange på talongen "Nuckö minnesstoden", så att bidragen kommer till rätt adressat.

Enligt uppdrag *Alexander Zeisig*

Forts fr. föreg. sida

till ända, tackade en för maten och värden sade: "tack ska du själv ha och Gud må låta dina kreatur vara starka, och så även i framtiden".

Nu blev det att förhandla med en snickare som skulle utföra allt träarbete på nybygget. Under vintern hade husbyggaren underhandlat med byn och köpt övrigt byggmaterial ute från "Holman". Det bestod av en "hälster" – det var ett stort träd (en pil) och en "nok" (ett större parti) "reiar" – ag.

Arbetet med att skära av agen och bunta den tog ett par veckor. Då var det åter att fråga grannen som hade häst om hjälp. Givetvis körde han hem all agen och det stora trädet och tacket blev än en gång: "Tack ska du ha för all hjälp". När våren kom så täcktes stu-

gan av. Nu var det dags att börja mura och putsa väggarna. Detta var kvinnfolksgöra. Det kom två-tre grannfruar och tog itu med det. De tog en korg mellan sig och gick in till grannen för att hämta "mist" (hästdynga). En hög med lera var redan på plats vid bygget. När man hade lagom mängder med lera och dynga, var det till att blanda. De hade var sin raka eller hacka som de drog ut högen med och sedan blev det så att två gick i blandningen och trampade, medan den tredje slog på tillräckligt med vatten. När så blandningen av lera och hästdynga var väl genomarbetad var "putsbruket" klart.

Så började då fruarna att putsa väggarna med bruket. Det tog inte så många dagar innan alla väggarna var putsade en gång. På loftet lade man så in lera

och halm som isolering. Nu fick allt torka en vecka, sedan var det att finputs väggarna. När man nu putsade andra gången, blandade man lera, korgödsel, sand och kalk. När det hade torkat klistrade husmor väggarna med kalk.

Det nya huset stod nu färdigt och familjen flyttade in i sitt nya hem. På lördagskvällen gick husbonden till prästen och sade: "I morgon vill jag inviga min nya stuga". Och önskan var då att prästen skulle komma och välsignad den. "Ja", sade prästen, "jag kommer i morgon meddetsamma efter predikan". Husmor lovade då att middagen skulle vara färdig. Hon slaktade då några höns och så bakade hon "kako" – en vetebröds-kaka med sylt och smörgessmulor på. Till söndagsmiddagen blev även de bjudna som kört hem virket från Berislav, de som kört hem "reiar" från Holman samt de som hjälpt till med murningen av väggarna. När middagsmålet var över och prästen var färdig, så gick han hem. Då började den andra delen av invigningen. Husbonden tog fram ett par flaskor brännvin, som han satte på bordet. Han hade bett en man med dragspel att komma och spela för ett par supar. Nu var de alla glada och lustiga. För varje sup de tog, så höjde de glaset och skålade och önskade familjen ett långt och lyckligt liv i deras nya stuga.

Bonden Lars Hindriksson Utas med sin hustru Maria (f Knutas), deras barn samt släkt och vänner fotograferade av Nächtmann från Berislav utanför sitt hus i juli 1929.

Redigerat av Kristinas dotterson
Georg Andreasson Hinas 1992.

KOM TILL FAMILJEFESTEN PÅ LANTIS

VID STOCKHOLMS UNIVERSITET I FRESCATI

LÖRDAGEN

DEN 3 DECEMBER 1994

PROGRAM

12.30 Portarna öppnas

13.00 Julbord,
med några estlandssvenska specialiteter

- Luciatåg
- SONG-kören
- Stockholms gosskör
- Rågöbornas danslag
- Föredrag med julen som tema
- Julbocken kommer med påsar till alla barn
- Dans kring granen
- Bok- och vykortsförsäljning
- Fotoutställning och tävling
- Lotteri

18.00 Festen fortsätter

- Under friare former för att ge alla möjlighet att prata med släkt, vänner och bekanta.
- På begäran avslutas festen med allmän dans.
- Baren är öppen
- Viss förtäring kan köpas.

Första delen av familjefesten med julbord och program för alla åldrar pågår 13.00 - 18.00 och kostar 195:- per person. Barn under 10 år gratis. Var och en betalar själv de drycker som beställs. Du kan också anmäla dig till 18.00 och då är entrén 80:- (Ingen entréavgift för den som deltar i julbordet.) Ange vid anmälan om du deltar

Välkomna! SONG och SOV.

Ring in din anmälan på telefon 08-32 48 78 (mån-tor 9-14) senast 30 oktober.
Du kan också posta eller faxa till SOV:s expedition. Anmälan är bindande.

T-bana till station Universitetet eller buss. P-platser finns inom promenadavstånd.

Så minns jag som 12-åring hösten, vintern, våren 1943-1944

Kriget rasade långt inne i Ryssland men hade vänt. Frontlinjen kom närmare vårt lands gränser. Det talades allmänt om hur man skulle komma ifrån landet innan ryssarna skulle komma tillbaka. Det fanns inte så många båtar som var så stora att man kunde åka över Östersjön. Flera pojkar i 20-årsåldern hade redan åkt över till Sverige med de motorbåtar som fanns.

Det talades om att endast äldre och sjuka människor skulle få lämna landet med Röda korsets hjälp. Hur skulle alla andra människor komma därifrån? Min far Jakob Luks och Jakob Strömkvist (Snickara) hade börjat prata om att bygga en motorbåt för att åka över till Sverige. I byarna runt om började det fällas skog och sågas bräder för att bygga båtar. Min far och Snickar Jakob kunde inte bygga båten själva. Man vände sig till en man i Bergsby som troligen hette Vesterman, han visste hur man bygger båtar. Han ställde upp om familjen skulle få åka med.

Man ville också ha någon som varit på sjön tidigare och visste hur man använde kompass för att komma rätt. Man vände sig till Gustav Vesterberg

(Kariasa), han hade varit på sjön tidigare och varit både i Finland och Sverige. Han ställde också upp mot att familjen fick följa med.

Nu var de fyra man som skulle bygga motorbåten. Skogen fälldes under hösten och bräder sågades och lades upp hemma på vår gård.

Man var ju också tvungen att skaffa motor till båten och det var ont om motorer. Ett antal resor gjordes med häst och vagn inåt landet innan man till slut hittade en i Nevö (Naiva) trakten. Det var två kvinnor med varsin liten flicka på 3-4 år som hade en motor. Den skulle vi få om de fick följa med till Sverige.

Deras män hade redan tidigare flytt över till Finland. Kvinnorna med bar-

nen fick följa med. De hämtades under vintern och bodde hos Snickara.

Kölen sträcktes under vintern hemma i vår loge. Den blev 21 fot lång, den skulle ha ruff och mast. Logen var inte så bred, så fören stack ut utanför dörrarna. Eftersom bräderna var färskas och våta så frös de ihop när det blev kallt. För att kunna bygga över huvudet taget var man tvungen att spika ihop en trumma så stor att man fick plats med några bräder i taget. Man kokade vatten och hällde i trumman för att bräderna skulle tina upp och bli böjbara. Man gjorde även upp eldar på marken under trumman så inte vattnet skulle frysa. Så fortsatte bygget. Självgick jag i skolan som vanligt i Långbaksa (Höbring). Vi hade fått nya lärare eftersom ordinarie lärare hade åkt till Sverige. Det var en lärare vid namn Seffers samt en lärarinna som hette Hilda Alun. Hon var mycket ung, bara 5-6 år äldre än vi var. Båtbyggandet fortskred under vintern utan några svåra problem. En dag kom två ester som var med i tyska armén (golbåndat) och frågade om deras överordnade hade sett någonting. De fick till svar att så inte var fallet. De sade till oss att täcka

Flickorna i Rågödräkt

Jo, det finns minnesgodas och skarpögda läsare av Kustbon som kan identifiera de fina flickorna i Rågödräkt som fanns med på en bild i förra numret. Bilden är inte från 1913, tror Karin Espling-Eriksson, Upplands-Väsby. Troligen är den från 20-talets början. Karin Espling gav mig följande namn: frv bakre raden Julia Hamberg, Bascul, Roslep, gift Simonson i USA. Mitten bakre raden Olga Öström, från Rågöarna, gift Westerholm, Roslep, th bakre raden Lovisa Berggren, gift Bork, Rågö.

Till vänster i främre raden Olga Blomberg, Roslep, gift Espling, Rågö och till höger Rosetta Söderström, Rågöflicka gift Rosenberg. Två Roslepflickor alltså och de övriga tre från Rågöarna. Olga Blomberg var fö Karin Esplings mor, f 1901. Det var inte ovanligt att ungdomar från Rickul, där barnkullarna var stora, tjänade på Rågöarna, har det sagts mig. Tack!

Tiia Derblom-Anderson

för med pressening så den inte skulle synas från landsvägen som gick 4-500 meter utanför. Så gjordes och båten började bli klar. Det drevades och tjärades för att täta sömmarna. Bräderna var också lagda mera om lott än vanligt eftersom man var rädd att det skulle spricka i sömmarna när virket började torka i vårsolen.

Det var nu april månad och båten var klar med ruff och mast. Nu var det värsta kvar, att få ned båten till stranden. Man var tvungen att transportera den på natten så det inte skulle synas så långt. Båten blev 27 fot lång upptill från för till akter och var mycket tung. Eftersom båten skulle fraktas på vagn så sjönk hjulen långt ner i leran på byvägen innan man kom fram till stora vägen som var hårdare. Eftersom jag skulle till skolan nästa dag så var jag tvungen att sova och fick inte vara med. 2 hästar spändes för vagnen och det bar sakta i väg. Eftersom båten skulle till Paj-strände där det var lättare att sjösätta eftersom det var djupare där, tog det längre tid än beräknat. Man kunde inte köra ned den till Rikull-strände eftersom det var svårt nat-tetid att ta sig ut mellan holmarna och stenarna.

Första natten kom de till Nibons strände, där var de tvungna att gömma båten bland enbuskarna, man fick även hugga enbuskar för att gömma den ordentligt så den inte syntes från landsvägen. När det var gjort så var det bara att gå hem igen innan det blev ljus. Under dagen var de tvungna att gå eller cykla efter landsvägen för att se om man såg någonting. Men det gick bra, så nästa natt var det dags igen för att få ner den till Paj-strände. Där gömdes båten i ett buskage som var ganska tätt, men inte tillräckligt. Man fick såga till buskar på andra ställen och släpa dit och sätta upp bakom och framför båten. Där blev den liggande några veckor, efter hand som buskar och träd torkade fick man hugga nya, ta bort det gamla och plantera nya. Det var nu omkring 10 båtar som låg efter Paj-strände och bort mot Sipsvike.

En man som jag har glömt bort i besättningen är maskinisten. De som arbetade med båten hade väl inte någon brådskan att få fram någon som kunde hantera motorn. Men en dag i slutet av mars kom det en man, en est som flydde undan kriget. Han sade att han var utbildad motorman och ville komma över till Sverige. Han gick igenom motorn och startade den en gång, den gick bra. Han bodde hos Karjas Gustav.

Allt var nu klart för avresa, bensin och smörjolja hade körts ner och gömdes i närheten av båten. Avresedatum var bestämt till lördagen den 6 maj, om jag minns rätt datum. Alla som hade

båtar liggande längs stranden visste om tidpunkten och skulle fara samtidigt. Varför på en lördag? Jo, tyskarna som gick vakt efter stränderna badade alltid bastu och festade till på kvällen och esterna (golbåndat) gick vakt då. De visste att det låg båtar i skogen och ville också följa med.

Lördagen kom, men det blåste ganska hårt så avresan fick inställas. Jag fick cykla till Bergsby och tala om att vi inte skulle åka i dag. Avresan bestämdes då till nästa lördag, datum kanske den trettonde. Veckan började med att tyska krigsfartyg kom och hade övningar eller avpatrullerade området Odensholm - Haapsalu hela veckan fram till lördag förmiddag, då försvann de. Då bestämdes att avresan skulle ske i dag. Jag fick igen uppgift att cykla till Bergsby och meddela att vi skulle åka i dag. Nu var det ingen som visste vart krigsfartygen tagit vägen, kanske bara in till Odensholm. Familjen i Bergsby vågade inte följa med och inga andra båtar heller. Alla som skulle åka med skulle vara nere vid båten klockan nio på kvällen.

Det var mycket folk samlade nere vid stranden vid avfärden. Alla som skulle följa med och de som skulle ta hand om hästar och vagnar efteråt, samt sopa igen alla spår efter avfärden.

Kl 21.00 började vi dra ner båten till stranden, det var ungefär 50 meter till vattnet. Båten kom i vattnet men den flöt inte, den läckte som ett såll. Man drog den längre ut men den lade sig på botten. Några av karlarna gick upp i båten och började ösa med hinkar och pumpade, till sist började den att flyta. Nu skulle då alla bäras ombord, vattnet var ju fortfarande kallt. Karlarna vada-de och bar kvinnor, barn och lite handbagage med mat. Klockan 23.00 var alla ombord i båten och vi skulle åka iväg. Båten flöt fortfarande, men en man fick pumpa hela tiden. Nu ville

inte motorn starta, maskinisten skruvade och grejade 1 hel timme, under tiden fick vi ro så vi kom en bra bit från stranden. Det var ju bra för motorljudet hördes mindre ju längre ut vi kom. Vi hade även vakterna (2 golbåndat) med oss i båten, vi var 26 personer i båten. Motorn gick i gång och vi satte kurs mot Sverige. Men efter en stund upptäcktes att bensin och smörjolja var kvar på stranden. Det var ingen som tänkt på det, alla var upptagna med att få båten att flyta och komma i väg så fort som möjligt. Bensintanken var ju full så den räckte ett bra tag, men däremot tog smörjoljan slut. Nu fick man också ändra kurs mot Finland. När smörjoljan tog slut fick vi stanna motorn så lagren fick kallna. Vi hissade då seglet och seglade en bra bit innan lagren hade kallnat. Sjön hade varit spegelblank under kvällen och natten, men fram på morgonen började det friska i. Vi hade nästan medvind så det gick fint att segla.

Klockan 9 på söndagsmorgonen kom vi till finska kusten och hamnade på någon ö. Det kom 2 uniformerade her-rar i ridstövlar nedför en gångstig och vi blev anropade på finska. Nu kunde vi inte använda egen båt längre, även bensen var slut. Finnarna skaffade fram en motorbåt som tog oss på släp till en militärförläggning och där fick vi mat och övernattnig. På måndagen fick vi åka båt till Åbo, en båtfärd på 6 timmar. Där hamnade vi också på någon form av förläggning. Alla ester stannade i Finland. På onsdagskvällen lämnade vi Åbo med passagerarfärja till Stockholm dit vi anlände på torsdagsmorgonen, där stod Kro Paul på Skeppsbron och tog emot oss. Efter bastubad och avlusning hamnade vi på Sabbatsberg. Jag är nu 12 år och 8 månader och slutar här, så minns jag.

Ingvall Luks

Haversved/Havorsve Hendorra

Till ormsöborna

Ormsö Hembygdsförening inbjuder till allmänt informationsmöte i

Rågsveds Folkets Hus

lördagen den 8 oktober kl 12.00-17.00.

Även icke-medlemmar är välkomna. Medlemmarna får särskild kallelse med program.

Huvudpunkter är sommarens händelser, aktuellt från Ormsö och markfrågan.

Välkomna!

Upprop till ormsöborna!

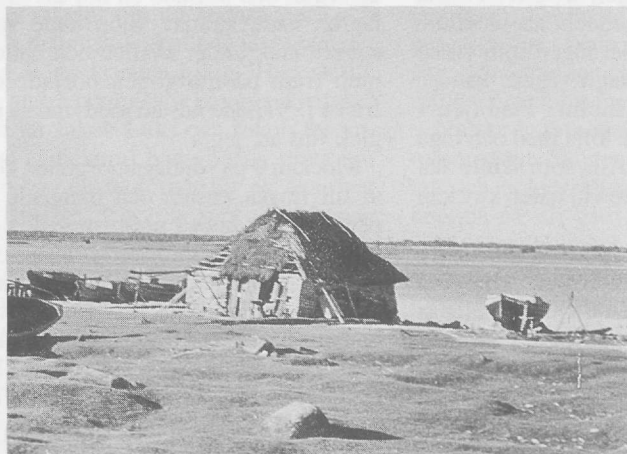
Den stundande vintern blir mycket besvärlig för öns gamla. De är inte i tillräckligt dåligt skick för att tas in på institution, men klarar sig inte heller på egen hand. Socialministeriet har inte pengar till ett eget ålderdomshem på ön förrän nästa år. En upprustning av några rum i sjukstugan och installation av bekvämare toalett skulle ge kommunen ett andrum över vintern. Hembygdsföreningen har beslutat inrätta en särskild fond för hjälp till öns gamla. Vi vädjar till alla ormsöbor att lämna bidrag till fonden. Pengar kan sättas in på föreningens postgiro 635 13 76-6. Märk talongen "Ormsös gamla".

Olle Lindström

Vid avskedet

"Lahkumisel".

Dikt av vippalbon Arnold Mändla
översatt från estniska
av Arnold Lindgren

Långt bort i fjärran försvann Leetsby strand,
kalkstensklippan vid Rågervik.
De tycktes än skymta vid synens rand
vänner och hembygd sig lik.
Barndomstid sorglös ännu syns le,
glädjestunder, allt jag lämnar.
Så mycket det är, jag aldrig får återse,
eller att se jag ämnar.
Den handsklädda handens avskedsvink
över gråkrusig sjö,
det ser endast Rågös nordliga brink,
den yttersta spetsen på Västerö.
Vaxbleka kinder och tryckande ängslan –
en framtida vandring bitter?
Är det jag eller är det min vålnad enkom,
som här i båten sitter?
Käresta, varför ljuder ännu ditt rop,
som det vid avskedet ljud?
Vem sonar en gång alla blodsskulders hop,
de som oss krigen bjöd?
Över vågornas vidd far vi ut på vår färd
burna av stormar och hav.
En känsla av oro och sorger tård
man med oss på färden gav.

NOTERAT AV HUGO MICKELIN:

Färjetrafiken från Rus – Rohuküla, Dagö – Heltermaa, Ormsö – Sviby

350 000 passerar hamnen under året. Antalet biltransporter har reducerats. Hamnkaptenen tror inte på tätare turer. I stället är det fartyg som kommer för transport av trämassa till Sverige.

Den pågående egendomsreformen

I somras 1994 hade länet Wiek-Läänemaa i statistiken placerats på sista plats när det gäller handläggningen för att återfå egendom eller kompensation därför. Det var jämförelsen länen emellan.

I Wieks-Läänemaa var 9575 inkomna ansökningar registrerade. Beslut hade fattats betr. 4278.

Vederbörande har uttalat sig att arbetet sker efter personalstyrkeförmåga. I länsstyrelsens kansli bearbetas ansökningar gällande kommunerna:

Ormsö, Ridala, Kullama och Hapsal. Övriga kommuner inom länet handlägger själva inkomna ansökningar.

Ormsö

Vormsi Tarbijate Ühistu – Ormsö Kooperativa Handelsförening – har inregistrerats den 20 maj 1994. Enligt "taletan" Ene Sarapuu var styrelsen då under bildande. Medlemmar kan alla på Ormsö boende och företag på ön bli.

Undertecknad, som vid början av trettioåret har stått bakom disken i Kooperativa, ställer frågan: varför skall inte alla f.d. ormsöbor och den inväxta tjocka släkten kunna bli medlemmar och bidra med insatskapital? Helt enkelt lämnar vi denna frågas behandling till styrelsen för Ormsö Hembygdsförening i Sverige.

Mejeriet inköptes i slutet av maj 1994 från f.d. Tallinns Mjölkkombinats konkursbo. Omläggning av produktionen pågår. Taletan hoppas på att kossornas antal nu kommer att öka då mjölkens marknadsförening är avklarad.

Hullo folkskola

62 elever hade skolan haft under läsåret. Avslutningsbetyg fick 4. Tiit Vainola har varit skolans rektor. På ön är han en mycket omstridd herre, inte minst för sin markexploatering i byn Borrby, som är olaglig. När kommunalvalen utfördes på Ormsö den 17 okt. 1993 fick han endast 3 röster för att försöka komma in i kommunalfullmäktige.

Ängsmarken

Diakon, kommunförvaltningens konsult Ants Rajando uttalade sig i slutet av juni månad 1994:

"Vi är sysselsatta med ängsmarkens fördelning till tillfälliga användare. Mark finns tillräckligt om det bara funnes slätter- och höbärgningsfolk..."

Nuckö

Av Birkasgymnasiets 22 abiturienter fick 2 guldmedalj – bördiga från Vöru och Pölvamaa – långt från Nuckö. 4 fick silver. Av abiturienterna var 2 från Hapsal, 2 från Kors och 1 från Ormsö.

S:t Mikael kyrkan

Toomas Lilienberg och Ivar Boman i Tallinn meddelar att den 8 augusti påbörjades reparation av taket på svenska S:t Mikael kyrkan i Tallinn. Arbetena beräknas bli klara under september. Reparationsarbetet utförs i regi av AB Vana Tallinn (Gamla Tallinn), som är specialister på arbeten i Tallinns gamla stadsdel.

Denna reparation innebär att kyrkobyggnaden i dess nuvarande dåliga kondition kan "hålla stånd" i ca två år. Nästa projekt är värmesystemet som snarast bör iordningställas, helst innan kommande vinter. Det kräver dock ytterligare ekonomiskt tillskott.

Nargöföreningen

Nargöföreningen är bildad den 5 maj 1994 och ersätter den tidigare arbetsgruppen. Föreningens ändamål är att förstärka nargöbors och nargöättlingars band med Nargö.

Föreningen är öppen för Nargöbor, nargöättlingar och övriga intresserade.

Medlemskap erhålls genom inbetalning av kr 100:– till Nargöföreningens Pg 414 37 82-3.

Interimstyrelsens ordförande är Gulla Bertelson, sekreterare Seija Luther Näsholm och kassör Margit Rosen Norlin.

**Välkommen till Göteborg
och
estlandssvenskarna
på årets bokmessa.**

Vi delar monter med Riksföreningen Sverigekontakt.

Kom till monter D 4242
lördagen den 29/10 eller
söndagen 30/10.

*Vi har några nya intressanta
böcker att visa och sälja.*

Låt oss hjälpa åt att restaurera S:t Mikael kyrkan i Tallinn!

Vi värdar till alla att ekonomiskt bidra till restaureringen. Kyrkan tillhör svenska församlingen i Tallinn och är även en viktig samlingsplats för i Estland temporärt bosatta rikssvenskar och finlands-svenskar, för skandinaviska sjömän och tillfälliga gäster från Sverige och övriga Norden. Du blir medlem i stödföreningen genom att sätta in 150:– (årsavgift) eller 1.500 kronor så blir du ständig medlem. Även andra belopp och gåvor är välkomna.

STIFTELSEN FÖR
S:T MIKAELS I TALLINN KYRKOFOND
Postgiro 649 27 05-6.

Hembyggsdagen på Skansen

Trots vind och dålig belysning vid inspelningen på Skansen den 27 augusti har jag lyckats få ihop ett ca 3 timmar långt videoband som dokumenterar högtidssammankomsten på Sollidenscenen och musikgudstjänsten i Seglora kyrka.

Det är många som frågat om det finns möjlighet att få köpa en kopia av min oredigerade film. Nu har jag ordnat det så att om du beställer din kopia senast 15 oktober så får du leverans i god tid före julhelgen 1994.

Beställ hos Scansum AB, Kubikenborgsvägen 12, 122 41 Enskede genom att sätta in 300:– på postgiro 40 55 03-4. Ange namn och adress tydligt på talongen.

Alexander Zeisig

Dags att bli medlem i SOV.

Endast 100:–

Posta ett inbetalningskort med namn, adress, födelseort och födelsedatum så kommer även du med i våra födelsedagslistor. 100 kronor till SOV:s pg 35 13 11-6 ger dig medlemskap 1994 i

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER.

Du får glädje, trivsel och lite kultur för pengarna. Välkommen!

STYRELSEN

Minnesdagarna i Nuckö 23-24 juni och i Rickul 25-26 juni genomfördes med smärre ändringar som berodde dels på vädret, dels på en tragisk drunkningsolycka i Bergsby 21 juni, då Tarmo Tuisk, vår estniska vän och samarbetspartner sedan många år, förlorade sin son Tanel.

Antalet deltagare var stort, både från Sverige och från orten. Många gäster deltog – Ants-Enno Lohmus från Estlands parlament, Hans Lepp från Sveriges ambassad och Sven Sahlin från SOV för att nämna några. Ivar Rütli och Ülo Kalm från Noarootsi kommun samt Ervin-Johan Sedman och Ain Sarv från SESK var några av dem som från estnisk sida medverkade. Programmet bjöd på tillbakablick, nutid och framtidsvisioner.

Särskilt välbesökta var minnesgudstjänsterna i Nuckö kyrka och Rosleps kapell. På båda platserna visades en utställning som både skildrade gången tid med foton och föremål, och dessutom gav inspiration för framtiden genom att visa ett antal förslag till modern bebyggelse – både enskild och i stugbyar.

Sång, dans, lekar och volleyboll fanns på programmet, och till glädje för dem som inte var rädda kunde midsommareldarna tändas trots det oväder som rådde den 23 juni!

Lennart Strömkvist och Bertil Nyman hade lagt ner ett mycket stort arbete för att Minnesdagarna skulle kunna genomföras. Ett varmt tack till dem och deras medarbetare!

Nästa medlemsblad kommer ut i november. Vårt postgiro är 55 68 81-1.

Per-Erik Fyhr

BOKANMÄLAN

Ny bok om svenskbygderna efter andra världskriget

För den estlandssvenska historieskrivningen är det en angelägen uppgift att dokumentera, beskriva och analysera vad som hände i de gamla svenskbygderna efter det att folkgruppens majoritet på olika sätt flyttade till Sverige under andra världskriget. Betoningen

på bygden bör inte lämna därhän att många estlandssvenskar blev kvar i Estland; män som tvångsmobiliserades till sovjetarmén 1940–41, människor som misslyckades med att ta sig över till Sverige och människor som av en eller annan anledning valde att stanna i Estland, i de gamla bygderna eller på andra håll. Traditionellt har denna grupp svenskers antal beräknats vara ungefär 1.300, men därtill kommer också ganska många personer som inte var registrerade som svenskar, ofta med en estnisk förälder. Alla dessa människors öden är viktiga att dokumentera för att den samfälliga estlandssvenska historien skall bli fullständig. Det är redan sent på jorden för en sådan dokumentation eftersom så många av de kvarblivna redan lämnat jordelivet och, som det uttrycks av Viktor Aman i En bok om Estlands svenskar, volym 1: "De svensktalande (i det ockuperade Estland) är alltför få för att orka uppbära någon svensk gemenskap eller i längden ens något svenskt språk" (s. 260). Just den situationen som förutsades i början på 1960-talet är vad som råder idag, där de kvarblivnas efterlevande har isolerats eller estniserats till en grad som gör det svårt för flertalet att bibehålla någon förståelse för förfädernas kultur, språk och samhälle. Lyckligtvis finns en hel del dokument av olika slag från efterkrigstiden bevarade på olika håll i Estland (t.ex. protokoll från kolchoser, folkregister, storskaliga kartor) – dessa kan tillsammans med muntliga källor och, inte minst, bildokumentation ge en någorlunda god bild av vad som skett.

Ett första försök att i skrift beskriva de estlandssvenska bygdernas och de kvarblivnas öden har det estniska förlaget HUMA givit ut under sommaren. Förlaget har redan tidigare publicerat material av estlandssvenskt intresse, för tre år sedan en bildbok om Runö med anledning av att det då var 650 år sedan det första omnämnandet av Runösvenskar i ett dokument; för två år sedan en bok om svenska kungligheters besök i Estland och, i följd, en karta över Ormsö. Gemensamt för förlagets produkter som rör estlandssvenskar är att man gett dem både estnisk och svensk text i två spalter och att de är rikt illustrerade. Härvidlag är inte "Varjusurmast tōusnud Från skugornas värld – åter till livet" något undantag även om boken i mycket skiljer sig från de tidigare. Författare – eller "samlare" som titelbladet säger – är Samfundets för estlandssvensk kultur tidigare ordförande Ain Sarv. Inom ramen för 140 knappt A4-stora sidor har han sökt skildra utvecklingen av de olika estlandssvenska bygderna och för

deras kvarvarande svenska inbyggare. Detta har skett huvudsakligen i form av intervjuer med kvarblivna estlandssvenskar, dessas anhöriga och en del andra personer med anknytning till eller kunskap om svenskbygderna. Ett stort bildmaterial och en del text, närmast av faktarutekaraktär kompletterar det helt dominerande intervjumaterialet. Intervjuerna har Sarv genomfört under ett antal år, detta är anledningen till titelsidans anspråkslösa "Om estlandssvenskars och svenskbygdernas öden i Estland efter andra världskriget – samlade av Ain Sarv". Boken är tryckt i Finland med bidrag från Nordiska Ministerrådets informationsbyrå, av förordet kan man utläsa att Svenska Ambassaden i Reval också stött projektet. Tanken var ursprungligen att boken skulle komma ut till öppnandet av den nya ambassaden den 6:e juni. Som så ofta i Estland av idag (och under ockupationsåren...) är dock plan och verklighet olika saker. Ambassaden blev inte klar i tid och boken kom ut i slutet av juni. I svenska S:t. Mikaelkyrkan i Reval höll dock stockholmsprosten David Holm gudstjänst på svenska den 6:e juni och i samband med detta öppnades en fotoutställning om kyrkan och församlingsarbetet under mellankrigstiden.

Oavsett vad man tycker om Sarvs bok beträffande innehåll och utformning gör det låga priset, 80 svenska kronor via Svenska Odlingens Vänner, att alla med det minsta intresse av de gamla svenskbygderna bör köpa den. Det är sällan man ens på bokrea kan få en bok av sådan pappersmässig och typografisk kvalitet till så lågt pris! Att boken sedan har ett flertal innehållsrika kvaliteter försämrar ju inte dess värde!

Något mer i detalj om innehållet: Boken inleds med en kort historisk exposé (två sidor) om estlandssvenskar och Estland före och under den sovjetiska ockupationen. Därefter följer en serie kapitel som söker beskriva utvecklingen i viktiga sentida svenskbygderna. Varje sådant avsnitt inleds med några rader om respektive bygds invånartal före kriget, hur många estlandssvenskar som bor kvar samt något om vad som hänt efter kriget. Därefter tar de intervjuade vid och får berätta om skeendena i respektive bygd. Intervjuerna är tämligen ostrukturerade och eftersom inte "samlaren" Sarv i någon större utsträckning valt att styra innehållet tematiskt har dels de olika bygdeskildringarna blivit ganska olika till innehållet. Detta hindrar dock inte att boken är lättläst.

Sekvensen av bygdebeskrivningar börjar i söder med Runö, fortsätter med Ormsö (hade det varit meningsfullt att ta med Dagö – om inte annat

så för gammalsvenskbybornas skull?) och sedan Nuckö (som borde kallats Pasklep eftersom de följande bygderna är Sutlep och Rickull), så Odensholm, Vippal, Rågö, Nargö samt Reval. För Revals del finns inga intervjuer med; detta är synd eftersom staden redan före kriget hade en stor estlandssvensk befolkning och idag med största sannolikhet är den del av Estland som har flest estlandssvenskar och dessas ättlingar kvar. En bygd som helt lyser med sin frånvaro i boken, trots att den under Estlands första självständighetstid var ett svenskt nyckelområde är Kor-kis, där SOV:s första skola öppnades.

Bygdeskildringarna är kombinerade med ett rikt bildmaterial från dels tiden före sovjetockupationen, dels från tiden efter 1944. Jag ställer mig något frågande till urvalet ibland, om äldre bilder alls skulle varit med tycker jag det hade varit rimligt med något slags före- efter perspektiv, något som bara förekommer i något enstaka fall. Från Sutlep finns inga bilder alls efter kriget. Något annat som hade varit intressant att se är fler bilder på de intervjuade i sin hemmiljö, på gården eller liknande. Fler intervjuade finns faktiskt med på bild utan att det omnämnes, så t.ex. innehåller bilden på "Svenska sangkoren" i Vippal 1991 (sic) de bägge sageskvinnorna Elsa Harjak och Julide Okasroos utan att detta alls säges. Överhuvud taget är bildtexterna alltför knappa, bildmaterialet hade annars, i synnerhet om det utsatts för ett bättre reproarbete, kunnat ge betydligt mer. Omfånget av bygdeskildringar växlar kraftigt och till synes slumpmässigt, Runö har fått hela 12 sidor, Sutlep blott 4 och Reval en. Ormsö, Nuckö (Pasklep) samt Rågö dominerar med respektive 27, 22 och 18 sidor. Skillnaderna i omfång förefaller bero på att vissa bygder getts fler illustrationer, dels på att intervjumaterialet växlar kraftigt i omfång. Från Runö uttalar sig två kvinnor varav en svenskrelaterad, från Ormsö åtta (varav fem svenskar eller svenskrelaterade), från Nuckö (Pasklep) åtta svenskar eller svenskrelaterade medan Sutlep blott har en svensk intervjuad. Jag tycker det hade varit rimligt att låta något fler svenskar komma till tals överlag, men i synnerhet från Ormsö, Sutlep, Rickul och Reval. Det finns (och fanns under intervjuperioden även om en del nu inte längre lever) goda intervjuobjekt från alla dessa bygder.

Vad är det då de intervjuade berättar om? Ja, det är naturligtvis i huvudsak om en landsbygdsomvandling, om kollektiviseringen, om hur svenskarnas gårdar togs över av rysslandsester och andra som i olika vågor likt drivved anlände till svenskbygderna, stannade

några år och drog vidare när man utnyttjat de tillgångar som fanns, efterlämnande hus i ruiner. Man berättar om gränsvakter och problemen med att utöva svenskarnas traditionella liv med sjöfart och fiske som viktiga binärningar när man bodde i sovjetisk gränzon. Ett särskilt intressant avsnitt är det om Rågö, med en lång intervju med Maria Stahl från Lilla Rågö, död sedan ett par år och en av de blott ett dussin Rågöbor som blev kvar i Estland. Den intervjun kompletteras dels med en sammanställning över vilka som bott på Rågöarna fram till 1965 då enbart sovjetmilitär återstod, dels en intervju med Anne Rändur, som med sina föräldrar var bosatt på först Stora och sedan Lilla Rågö från 1944 och till mitten av 1960-talet. Här får läsaren en delvis ny bild av vad som tilldrog sig på öarna, som ju varit en sluten värld såsom sovjetiskt militärområde ända från 1944 och fram till våra dagar. Sju rågösvenskar tycks ha bott kvar till 1952 och ännu därefter några andra hushåll av inflyttade.

Vad som slagit mig är hur litet de intervjuade berör den viktiga dimension av begreppet bygd som landskapet utgör. Visserligen nämnes en del om bebyggelsens förstörande och liknande men de enorma förändringar av den gamla hembygdens utseende, som estlandssvenskar bosatta i Sverige konstaterat och skakats av från 1989 och framåt, nämnes knappast alls.

För att vara en bok som Nordiska Ministerrådet delvis finansierat är det tråkigt att finna att det nordiska språket – svenskan – på många ställen är rent bedrövlig. Det hade inte kunnat kosta förlaget mycket mer i form av översättningsgranskning och korrekturläsning att få bort mängder av rent pinsamma språkfel. Jag har likaledes hängt upp mig på att det saknas källhänvisningar på en del håll, t.ex. till vad kolchosutvecklingen i Nuckö socken (s. 72) bygger på för dokument. Just den sidan hade för övrigt vunnit på att hela texten översatts till svenska, för den del av läsekretsen som ej behärskar estniska är det också viktigt att kunna förstå det kommunistiska symbolspråket och den repression som redan namnen på kollektivjordbruken innebar: Röda fanan i Gutanäs, Nya livet i Klottorp eller Våren i Sutlep.

Som Ain Sarv säger i sitt förord: "Bokens innehåll bär spår av brådska och den skall inte betraktas som ett fullständigt material. Men jag hoppas att boken kan bli en inspirationskälla för en och annan att skriva ned sina minnen". Mina synpunkter här berör i mycket just det förstnämnda och med ett visst överseende hos läsaren med sådana detaljer har boken mycket att ge den läsare som suttit trygg på västra sidan Östersjön under den tid som skildras, den mörkaste i svenskbygdernas historia. Alltså, köp den och läs den!

Göran Hoppe

Glada Birkaselever tackar för senast!

Det tredje och sista studiebesöket blev en riktig succé. Många fina lovord har kommit till mig från elever och lärare och jag vill här passa på tillfället att framföra hälsningar till värdfamiljer och alla andra som har ställt upp och gjort vistelsen i Sverige både minnes- och lärorik. Att utflykterna dessutom var roliga gjorde inte saken sämre.

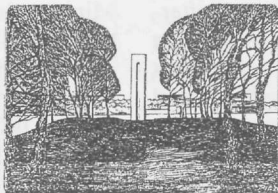
Utflyktsprogrammet innehöll bland annat besök på kungliga slottet, Birka på Björkö i Mälaren, Kolmården, en resa till Sigtuna som därefter gick till

Uppsala med besök i domkyrkan och Landsmålsarkivet samt ett besök med fin samvaro hos Kerstin Hultgren på Vårstavi vid sjön Malmen.

Det var ett späckat och väl planerat program som genomfördes och själv har jag haft roligt och känt mig uppskattad.

Nu när Birkaseleverna väl är hemma till vardagen så är jag övertygad om att de fick många ljusa minnen med sig i bagaget från oss här i Sverige.

Hebbe

Minnesmonumentet

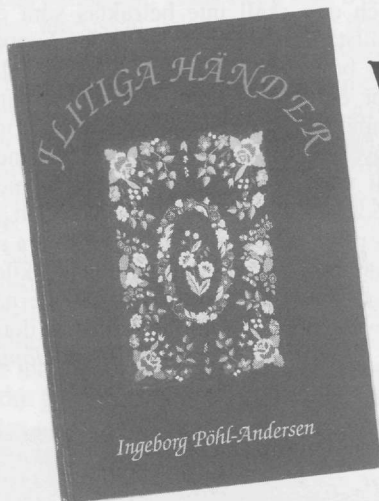
Frihetens port

som reses gemensamt av esterna och estlandssvenskarna
på Manilla holme, södra Djurgården, Stockholm
avtäckts fredagen den 7 okt kl 13.30

av

HANS MAJESTÄT KONUNGEN

Välkommen att delta i den högtidliga ceremonin!
SOV:s styrelse

Vacker presentbok

av Ingeborg Pöhl-Andersen

"Flitiga händer", en berättelse
om det textila arbetet i Estlands
svenskbygd med en del
beskrivningar, mönster och
foton. Några i färg. 152 sidor.

Finns att köpa hos SOV. Pris 375:- Ev porto tillkommer.

ESTLANDSSVENSKT SEMINARIUM

med temat

Språkvetenskaplig forskning om estlandssvenska dialekter

Denna gång kommer vi att dels ta upp dagsläget och framtiden beträffande den rent filologiska forskningen kring de estlandssvenska målen, dels kommer vi att diskutera användandet av estlandssvensk dialekt bland estlandssvenskar i Estland efter kriget. Vad är framtiden för de estlandssvenska målen i Sverige och Estland?

Onsdagen den 9 november 1994 kl. 15.00

Plats: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet
Norr tullsgatan 2, Stockholm. (T-bana Odenplan).

Kaffe serveras i anslutning till seminariet
Göran Hoppe

**ORMSÖ
DAGBOK FRÅN EN RESA
FORTS FR S 7**

Till kvällsmackan finner vi en hel skål med blåbär som hon ställt in i kylen. Hon är omöjlig.

Måndag 1 augusti

Dags för en tur till Suur Alkan, Stora källan, som Ellen Lindström berättat om. I skogen efter vägen mellan Hullo sjukstuga och Magnushov, innan Tompo Broa finns i skogen en källa. Man har förberett för besökare och rensat ut på den lilla avtagsvägen in mot källan. Vi parkerade och gick in till en damm som i borte änden hade en tråspång utlagd. Vid änden på den en stor sten där man kunde se att friskt vatten bubblade upp.

Vi tog också en tur genom byarna efter Dibyvägen. Diby för vi bara igenom. I Norrby träffade vi bekanta. Lasse och senare kom Ingrid Städ cyklandes ifrån den byn som nu endast har ett hus kvar som fungerar som sommarstuga för en dam som bor i Hapsal. Hosby måste enligt läget ha varit en mycket vacker by, långsträckt utefter en lång äng med vattnet på ena sidan. Nu alldeles igenväxt ned till strandkanten.

Middagen

Vi var inte ensamma gäster och det var dukat för fler än sex personer. Ingrid Städ hade under veckan meddelat att hon ville äta med oss. Här fanns också en familj som kommer från Kärrslätt. Ilmars mormor (Jonne Berggrens mamma). Och så Ilmars "mamma" Katarina från Hosby, som bor i Norrtälje. Till slut frågade jag hur det var med vår beställning och då svarade

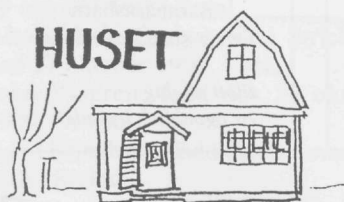
Finns att köpa hos SOV.
Pris 60:- Ev porto tillkommer.

Elle-Mall: "Du har inte beställt någon middag, det här är min födelsedagsfest som jag bjuder på". Hon hade tidigare inte kunnat fira, men nu blev det med besked. Champagnen flödade och vi sjöng och hurrade. Efter kaffet klädde sig Ilmar och brodern Vahu i jägarkläder för att under natten jaga förrymda fångar. Dottern Maria var hemma och hon var naturligt nog rädd för det här med fångarna. Brodern Karl var på läger i Tallinn.

DET STORA UPPBROTTET
FORTS FR S 3

I "Juhans" och "Triinas" laster fanns resenärer som självmant förklarade vid ankomsten att de ej var estlandssvenskar men utnyttjat möjligheten att kunna fly. En del av dessa hade godtagbara dokument som bevisade deras estlandssvenska härkomst men senare ej visat sin tillhörighet till den estlandssvenska folkstammen.

Avslutningsvis må tilläggas att samma dag – 22 september 1944 – som "Triina" anlände till Stockholm erövrade sovjettrupperna Reval. Två dagar senare var hela Estlands fastland ockuperat – för andra gången (första gången sommaren 1940 tills tyska trupperna erövrade Reval den 28 augusti 1941 och hela landet senare). Efter 22 september 1944 togs öarna en vecka senare utom Sörvedelen på Ösel, där striderna pågick närmare 5 månader. Slutet på Sovjets andra ockupation kom den 20 augusti 1991, då Estlands Ülemnõukogu – dåvarande "riksdag" antog självständighetsförklaring, vilken den 6 september 1991 erkändes av dåvarande Sovjetmyndigheter. Frihetsprocessen pågår dock alltjämt.

STAHERE

**RUNÖ-BILDER M.M.
AKVARELL OCH KERAMIK**

HAR ÖPPET 1-2 OKTOBER 1994
LÖR-SÖN 12-16

MASTVÄGEN 1A VENDELSÖ

I HANINGE 08/776 02 05
BUSS 807 FRÅN GULLMARSPLAN
ÄVEN 824, 825, 826 FRÅN HANDEN
EVA OCH GUNNAR STAHERE

Med anledning av estlandssvenskarnas minnesår

"50 år i Sverige"

inbjuder vi till

Kyrkodag i Immanuelskyrkan

Lördagen den 22 oktober kl 13.00

I gudstjänsten predikar Stockholms biskop Henrik Svenungsson och i övrigt medverkar Immanuelkyrkans församlingsföreståndare Åke Hedström och estlandssvenska präster och pastorer.

Efter gudstjänsten serveras kyrkkaffe på Kyrktorget.

Därefter följer ett minnesprogram, där bl a avsnitt ur Juhans-filmerna visas och kommenteras av Elmar Nyman. Estlandssvenskar berättar minnen från flykten, överfärden och ankomsten till Sverige m m, minnen från den första tiden i Betesdakyrkan.

Maria Murman har lovat att komma och spela cittra om hon är vid hälsa. Det blir mycket sång och musik - även allsång.

Välkommen till Immanuelskyrkan,
Kungstensgatan 17 (T-bana Rådmansgatan)

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER
Styrelsen

Fototävling

Svenska Odlingens Nya Generation utlyser en fototävling med temat Minnesåret 1994. Motiven skall vara:

"Sommaren i Estland"

eller

"Estlandssvenskarnas dag på Skansen".

Fotografierna ställs ut på Familjefesten på Lantis i Stockholm den 3 dec. Publiken får rösta fram bästa foto. Namn på fotografen kommer inte att anges öppet på utställningen. Prisutdelning sker på plats. Skicka högst två foton per pers. Färg eller svart/vitt och gärna i format 13x18 cm. Skriv namn, adress och tel på baksidan. Senast den 25 november vill vi ha dem under adress:

SONG c/o Monica Ahlström, Kvällsvägen 4, 146 31 Tullinge.

1:a pris kryssning till Ösel för två. Värde ca 1.200:-.

2:a pris film till ett värde av ca 200:-.

3:e pris fotoalbum ca 100:-.

Vår kära Mor
Mormor och Svärmor

Elvine Jöers

f. 4 augusti 1909
d. 11 juli 1994

LAILE och PER-OLOV
MÄRTA INGER
MARI och TOMAS
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Ibland liksom hejdar sig
tiden ett slag
och någonting alldeles
oväntat sker
Världen förändrar sig
varje dag
men ibland blir den
aldrig densamma mer.*

Vår Älskade

Alexander Brunberg

* 5 oktober 1906 Rickol
† 14 juni 1994 Salem

I ljus och tacksamt
minne bevarad

SOFIA

Lina och Axel
Valdemar och Brieken
Gunnar och Elsa
Syskonbarn
Släkt och vänner

*Låt oss minnas
de soliga dagar
då vi tillsammans var*

Vår käre

Johannes Lundefjord

* 9 februari 1904

har i dag lämnat oss i djup
sorg och saknad.

Eskilstuna den 25 maj 1994

LILIAN

Syster och syskonbarn
Svågrar och Svägerskor
med familjer
Övrig släkt och vänner

*Så stilla så sakta
Du tynade bort
Vi stod vid Din sida
så hjälplösa blott
Stilla kom döden
den kom som en vän
tog Dig vid handen
och förde Dig hem.*

Vår älskade

Albert Gunnar Gunneström

* på Ornö 20 mars 1913
† i Sollentuna 27 juli 1994

MARIA (Maja)
Mats
Sten och Anna
Klara Vera Albert
Släkt och vänner

*Snart glider jag in
i sömnen
och glömda är dagarna
bråda.
Men någon skall gå vid
min sida
i skogar, som doftar
av kåda.* Sven Ahlström

Vår älskade Mamma
Vår kära Mormor
och Svärmor

Alide Treiberg

* 9 mars 1908
† 20 mars 1994

HELGA
STEN-OLOF
LILLIAN och STEN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Du var så god, Du var
så glad
Du lämnar bara vackra
minnen
Så svår är ändå denna dag
Så sorgsna våra sinnen
Men tack för allt vad Du
oss skänkt
Vi vet Du på oss alltid tänkt*

Vår älskade

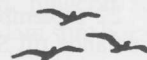
Alida Klanberg född Besterman

* 19 november 1907

har idag stilla insomnat
Sigtuna den 3 juni 1994
Sörjd och saknad

Maria
Lilian Willy
Maj-Britt Ove
med familjer

*Dagen dör, skymning rår
Över skog, över berg,
över hav
allt är ro, vila trygg
Gud är när.*

Vår kära Mor
Svärmor, Mormor och
Gammelmormor

Rosine Stahl

* 27 september 1912

har i dag stilla insomnat
sörjd och saknad av oss.
Eskilstuna den 9 juli 1994

GUNNEL och ARNE
ASTRID och ÅKE
INGER och KRISTER
EDITH och KJELL
LISA och THOMAS
Barnbarn

Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Blott en dag
ett ögonblick i sänder...*

Frieda Branten född Kasekänd

* 10 sept 1908 i Estland
† 17 aug 1994 i Stockholm

Sörjd av
Syster med make i Toronto
syster i Hapsal
Övrig släkt och vänner

Vår kära mor
och farmor och mormor

Amalia Wiberg född Engman

* 20 augusti 1902
† 11 juni 1994

Alrik och Dagny
med familj
Barnbarnen Birgitta
och Benny med familj

*Tack för allt Du har givit
av din rika varma själ
Tack för att Du hela livet
alltid ömmat för vårt väl.*

Meddelande till Tisdagsträffen

Den 4 oktober
är det dags att träffas igen
på Vikingagatan 25.

Kom som vanligt kl 13.30.

Välkommen!

DÖDA

Senta Hallin, född Nibon den 23 maj 1935 på Nuckö avled den 7 april 1994 i Ockelbo

Hans Kröndström, född den 25 november 1916 i Estland avled den 13 juli 1994 under besök i Estland

Hilda Alida Hamnholm, född Städ den 10 mars 1925 på Ormsö avled den 20 juli 1994 på Mjölkö

➤ BEMÄRKESEDAGAR ◀

4:e KVARTALET 1994

95 ÅR

Katarina Ahlström, född den 7 november 1899, Ormsö
Olga Greis, född den 9 december 1899, Odensholm
Johannes Ahlberg, född den 23 december 1899, Rickul

91 ÅR

Mina Ruderström, född Toom den 9 november 1903, Vippal
Amanda Engman, född Teichman den 12 november 1903, Nuckö
Eduard Rudolf Mathiesen, född den 18 november 1903, Nuckö
Katarina Friberg, född Alkvist den 23 november 1903, Ormsö
Olga Sjölund, född den 25 november 1903, Rågöarna
Alida Sedman, född Bedman den 27 december 1903, Nuckö

90 ÅR

Olga Brus, född den 4 oktober 1904, Rickul
Voldemar Berg, född den 11 oktober 1904, Reval
Elle Lagman, född Döring den 20 oktober 1904, Reval

85 ÅR

Elin Stahl, född Strandsten den 2 oktober 1909, Rickul
Maria Klippberg, född Klippberg den 6 oktober 1909, Rickul
Ljubov Alberg, född den 10 oktober 1909, Reval
Elsa Holmberg, född den 14 oktober 1909, Reval
Maria Kopparberg, född Stahl den 16 oktober 1909, Rickul
Aina Elisabeth Neivelt, född Holm den 19 oktober 1909, Reval
Alma Maria Gerner, född Strickman den 27 oktober 1909, Korkis
John Vidgren, född den 29 oktober 1909, Ormsö
Egon Klingberg, född den 3 november 1909, Rickul

Johannes Hamberg, född den 15 november 1909, Rickul
Hulda Maria Koinberg, född Erita den 8 december 1909, Nuckö
Maria Samberg, född Notman den 26 december 1909, Ormsö
Axel Söderlund, född den 26 december 1909, Rickul

80 ÅR

Hilda Vesterblom, född Albert den 2 oktober 1914, Reval
Militsa Reial, född Fridolin den 8 oktober 1914, Reval
Isak Dreijer, född den 10 oktober 1914, Runö
Gunnar Erik Heyman, född den 12 oktober 1914, Rickul
Fredrik Österman, född den 20 oktober 1914, Runö
Sigismund Korton, född den 24 oktober 1914, Reval
Magda Luise Engman, född Rüütel den 28 oktober 1914, Reval
Maria Sarberg, född Bäck den 28 oktober 1914, Ormsö
Jakob Grahn, född den 6 november 1914, Runö
Alexander Algot Dans, född den 3 december 1914, Rickul
Agneta Johansson, född Lundkvist den 20 december 1914, Ormsö
Melita Vestersten, född Vesterblom den 21 december 1914, Nuckö
Anders Lindström, född den 23 december 1914, Ormsö
Edelgarde Medea Tarvas, född Ornlich den 25 december 1914, Reval
Adele Engman, född Vast den 27 december 1914, Nuckö

75 ÅR

Agneta Malvine Eriksson, född Lilja den 1 oktober 1919, Ormsö
Anders Grundström, född den 2 oktober 1919, Ormsö
Linda Reets, född Ambros den 5 oktober 1919, Nuckö

Juliette Lindström, född den 9 oktober 1919, Reval
Alfred Vahur, född den 9 oktober 1919, Vippal
Lars Edvin Lilja, född den 16 oktober 1919, Ormsö
Gertrud Söderholm, född den 17 oktober 1919, Ormsö
Linda Kannel, född Brandt den 20 oktober 1919, Hapsal
Birger Valfrid Österberg, född den 23 oktober 1919, Reval
Johannes Pihlman, född den 1 november 1919, Ormsö
Agnes Soosalu-Slet, född Piir den 1 november 1919, Hapsal
Erika Ingrid Reeder, född Tammeveski den 18 november 1919, Hapsal
Maria Mühlberg, född Visnapuu den 19 november 1919, Nuckö
Linda Rosen, född Matsson den 23 november 1919, Nargö
Alide Detlova, född Nyholm den 25 november 1919, Ormsö/Nuckö, är bostatt i Hapsal
Ruth Marga Oebius, född Wilkman den 30 november 1919, Reval
Anna Sjögren, född Liljebäck den 12 december 1919, Ormsö
Voldemar Aruvee, född den 14 december 1919, Nuckö
Gottfrid Lennart Thomsson, född den 14 december 1919, Rickul
Agneta Beckman, född den 23 december 1919, Ormsö
Helmer Elfengren, född den 23 december 1919, Rågöarna
Rolf Evald Tacking, född den 27 december 1919, Dagö

70 ÅR

Rafael Daniel Brun, född den 1 oktober 1924, Nuckö
Selma Johannesson, född Brunberg den 2 oktober 1924, Rickul
Irene Svea Weinerhall, född Engman den 2 oktober 1924, Odensholm
Arl Olof Beckman, född den 5 oktober 1924, Ormsö
Brita Cecilia Hallberg, född Schönberg den 6 oktober 1924, Reval
Gotthard Gottfrid Seman, född den 18 oktober 1924, Nuckö
Sylvia Andén, född Hallman den 21 oktober 1924, Rickul
Johannes Skallus, född den 21 oktober 1924, Runö
Elsa Nilsson, född Timmerman den 29 oktober 1924, Nuckö
Silvia Kikas, född den 30 oktober 1924, Reval
Endel Parsman, född den 30 oktober 1924, Reval
Evald Strömkvist, född den 30 oktober 1924, Rickul
Anders Nee, född den 7 november 1924, Ormsö
Einar Peedu, född den 9 november 1924, Nuckö

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kulturförening. Ansvaret att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömskan, är ett arbete som inte får avstanna. Angående donationer eller testamenten kontakta Sven Salin, Bertil Westerman eller Elmar Nyman.

SOV:s postgiro 35 13 11-6

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
ISSN 0345-6706

Linda Larsson, född Krusman den 11 november 1924, Nuckö
Johannes Elof Hansson, född den 14 november 1924, Nuckö
Elna Jern, född Lindström den 21 november 1924, Rickul
Kuido Gering, född den 23 november 1924, Reval
Helga Iverson, född den 26 november 1924, Valga
Arne Bernhard Strömkvist, född den 26 november 1924, Rickul
Einar Valentin Lindström, född den 28 november 1924, Nuckö
Gottfrid Josef Stahl, född den 2 december 1924, Rickul
Emil Beckman, född den 6 december 1924, Ormsö
Karl Berggren, född den 6 december 1924, Ormsö
Sigrid Virginia Carlström, född Notman den 6 december 1924, Ormsö
Ivar Sjöström, född den 6 december 1924, Nuckö
Lydia Kristina Elisabet Skårelid, född Oman den 8 december 1924, Runö
Edgar Stahlman, född den 9 december 1924, Nuckö. Är bosatt på Nuckö
Gunnar Valfrid Blomberg, född den 13 december 1924, Rickul
Axel Alvik Peedu, född den 14 december 1924, Nuckö
Maria Åberg, född Lindström den 14 december 1924, Ormsö
Axel Massalin, född den 18 december 1924, Ormsö
Alfred Murman, född den 22 december 1924, Ormsö
Frans Arm, född den 23 december 1924, Reval
Hjalmar Grönberg, född den 23 december 1924, Nuckö
Sven Allan Gottkampff, född den 29 december 1924, Hapsal
Emil Kasper Ekeblad, född den 30 december 1924, Runö

65 ÅR

Ervin-Johan Sedman, född den 12 september 1929, Nuckö. Är bosatt i Hapsal
Ingrid Karlsson, född Grönberg den 10 oktober 1929, Nuckö
Hjalmar Manfred Enggrön, född den 18 oktober 1929, Rågöarna
Manfred Kask, född den 19 oktober 1929, Nuckö
Emil Johannes Alström, född den 23 oktober 1929, Ormsö
Ida Rut Hörnström, född den 23 oktober 1929, Ormsö

Ilmar Alkvist, född den 28 oktober 1929, Ormsö
Erlich Adolf Magnusson, född den 6 november 1929, Rickul
Cecilia Hallman, född den 9 november 1929, Rickul
Johannes Ahlström, född den 10 november 1929, Ormsö
Gottfrid Mickelin, född den 11 november 1929, Ormsö
Arvid Evald Nyman, född den 11 november 1929, Ormsö
Johannes Jöers, född den 12 november 1929, Nuckö
Leida Rosilda Kärman, född den 14 november 1929, Nuckö
Adolf Sven Luks, född den 2 december 1929, Odensholm
Agneta Ambros, född den 14 december 1929, Nuckö
Alfred Verner Jonell, född den 22 december 1929, Ormsö
Aili Alberg, född den 30 december 1929, Pernau

60 ÅR

Astrid Aina Engman, född den 8 oktober 1934, Rickul
Ingvar Vennberg, född den 10 oktober 1934, Ormsö
Koidula Astrid Vood, född den 11 oktober 1934, Pernau
Edgar Valfred Österman, född den 12 oktober 1934, Rickul
Sigrid Kristensen, född Beckman den 18 oktober 1934, Ormsö
Johan Henrik Bäckman, född den 24 oktober 1934, Ormsö
Vinard Johannes Gårdström, född den 28 oktober 1934, Ormsö
Nils August Besterman, född den 29 oktober 1934, Rickul
Uno Parbo, född den 30 oktober 1934, Reval
Alvar Anders Vesterblom, född den 30 oktober 1934, Ormsö
Orlik Maddison, född den 15 november 1934, Reval
Hilja Irene Laidna, född den 20 november 1934, Reval
Ester Tårbäck, född den 22 november 1934, Reval
Astrid Ahlström, född den 24 november 1934, Ormsö
Svea Vikman, född den 6 december 1934, Nuckö
Villo Joanurm, född den 7 december 1934, Kolga
Helga Söderholm, född den 9 december 1934, Nuckö
Greta Blees, född den 12 december 1934, Nuckö

Margit Karin Norlin, född Rosen den 20 december 1934, Nargö
Karl Lauri, född den 21 december 1934, Vippal
Meinhard Freiman, född den 22 december 1934, Nuckö
Sture Johannes Schönberg, född den 22 december 1934, Rickul
Karin Ingegärd Lindell, född Österman den 22 december 1934, Runö
Astrid Espling, född Lundberg den 25 december 1934, Rågöarna
Rudolf Mats Österman, född den 27 december 1934, Runö
Silvi Mändla, född Olep den 27 december 1934, Vippal
Ingvar Johannes Koinberg, född den 28 december 1934, Nuckö

50 ÅR

Aare Oliver Kask, född den 3 juli 1944, Ormsö
Nils Alvar Tomson, född den 6 oktober 1944, Stockholm (Rickul)
Ulla-Britt Sonja Luks, född den 12 oktober 1944, Enköping (Rickul)
Irene Marianne Grundsten, född den 16 oktober 1944, Danderyd (Ormsö)
Marika Markus, född den 16 oktober 1944, Stockholm (Reval)
Inger-Marianne Margareta Jöers, född den 18 oktober 1944, Uppsala (Nuckö)
Ulla Marianne Tammerman-Jansson, född den 26 oktober 1944, Munsö (Korkis)
Anders Emil Lundström, född den 30 oktober 1944, Stockholm (Ormsö)
Karin Venata Arula, född den 2 november 1944, Stockholm (Reval)
Ulf Ingemar Mitman, född den 2 november 1944, Stockholm (Nuckö)
Ingegärd Synnöve Desiree Blees, född den 10 november 1944, Sikfors (Rickul)
Küllli Kesküla, född den 12 november 1944, Gävle (Reval)
Bertil Helle Bergquist, född den 15 november 1944, Stockholm
Verner Torulf Adams-Pöhl, född den 21 november 1944, Stockholm
Ingrid Saga Aman, född den 16 november 1944, Hällefors (Nuckö)
Fred Erik Mühlberg, född den 29 november 1944, Sverige (Reval)
Doris Elisabet Engman, född den 4 december 1944, Skogs-Tibble
Stig Olof Palmkron, född den 10 december 1944, Huskvarna (Korkis)
Inger Elisabet Erita, född den 12 december 1944, Hökåsen, Tillberga (Nuckö)
Sixten Krister Lagman, född den 19 december 1944, Fågelby (Rickul)